

Geraardsbergse makkers in de verzoeking van het Vlaamsnationaal activisme

Studeren aan de vervlaamste Gentse Hogeschool (1914-1916) deel 1

Dirck SURDIACOURT

Vroeg in het voorjaar van 1930 verschijnt dr. Arthur Broeckaerts Roomdale's Jongelieden in de Verzoeking en in de Beproeving. Een tweedelige roman geschreven vanuit zijn flamingantische overtuiging tegen de achtergrond van de Vlaamse beweging en het Geraardsbergs activisme (1). De eerste tekenen van activistische sympathieën in Geraardsbergen zijn al van in 1915 waar te nemen. De bal gaat echt aan het rollen wanneer in oktober 1916 Arthur Broeckaert en Jan Van Den Driessche zich inschrijven aan de vervlaamste hogeschool van Gent. Het jaar daarop volgen nog enkele 'makkers'. Eind 1916 begin 1917 wordt de activistische afdeling in Geraardsbergen gesticht. In 1917 wordt dr. Emiel Van Bockstaele verkozen tot lid van de Raad van Vlaanderen. Twee jaar later, de oorlog is dan gedaan, worden de Gandavenses jongeren verketterd omwille van hun zogezegde 'foute' keuze. Van het groepje Geraardsbergse activisten lopen enkel Van Bockstaele en Albert D'haese een veroordeling op. Dokter Van Bockstaele die naar Nederland was uitgeweken, wordt bij verstek tot de dood veroordeeld. Albert D'Haese krijgt een gevangenisstraf van één jaar.

Waarom zijn deze hoogstudenten in het activisme gestapt? En wat is hieraan vooraf gegaan? Was hun beslissing alleen maar het gevolg van hun naïef streven naar Vlaamse eigenheid en erkenning of het resultaat van hun overtuigd cultureel flamingantisme en opgewekte strijdvaardigheid?

Met deze bijdrage willen we een eerste aanzet geven tot verder onderzoek naar de Vlaamse beweging en het activisme in Geraardsbergen (2).

Inleiding

Toen in oktober van 1929 een zekere W. Meyboom in *Jong Dietschland* schreef: "Wie zal deze geschiedenis [van het activisme] schrijven?" Er aan toevoegend dat het jammer zou zijn als van het activisme alleen maar het archief van de Raad van Vlaanderen zou overblijven. Hij kon toen niet vermoeden dat dokter Broeckaerts activistische roman al bij de drukker lag. Broeckaerts tweedelige publicatie is een van die zeldzame romans over het activisme, "op een breed menselijk

en historisch stramien geborduurd" maar zeker geen antwoord op Meybooms oproep, eerder een toevalligheid met een perfecte timing in bredere context en dat om twee redenen. (3) Ten eerste viert België zijn 100-jarige onafhankelijkheid, voor de flaminganten 100 jaar van strijd in de Vlaamse beweging. Ten tweede wordt de Gentse universiteit eindelijk, na een eerste poging in 1916, definitief vernederlandst. Toen Kari Van Hoorick in 1993 over *Het Activisme te Mechelen* publiceerde schreef zij in haar inleiding: "Het onderzoek over het activisme heeft nog

niet alle aspecten van deze fascinerende beweging kunnen omvatten. Zo staat de studie van het activisme op lokaal niveau – hiermee bedoelen we arrondissementen, steden of dorpen – nog in zijn kinderschoenen. Over de organisatie, impact en verwezenlijkingen van het activisme in de verschillende steden en dorpen zijn we immers nog steeds niet grondig ingelicht." (4) Vandaag 2012, lijkt het er weinig op dat Van Hooricks bijdrage anderen heeft aangezet om het activisme in lokale context te bestuderen. Althans, we hebben in ons onderzoek geen andere studie over het lokale

- (1) De term *activisme* slaat op het deel van de Vlaamse beweging dat via collaboratie met Duitsland tijdens de Eerste Wereldoorlog een aantal Vlaamse grieven hoopt te verwezenlijken. De activistische beweging neemt haar aanvang met de oprichting in oktober 1914 van de groep *Jong-Vlaanderen* te Gent, onder leiding van dominee Jan Derk Domela Nieuwenhuys Nyegaard. Het einde van de activistische Vlaamse beweging valt samen met het einde van de Eerste Wereldoorlog.
- (2) L. DE COCK publiceert in *Toerisme Oost-Vlaanderen* een artikel *In het zicht van de taalgrens. Verdedigers van de Vlaamse Zaak in Geraardsbergen*, mei-juni 2002, p. 32-36. In zijn artikel verwijst hij kort naar de betrokkenheid van dr. Emiel Van Bockstaele, Albert D'Haese en Arthur Broe(c)kaert bij de strijd voor de vervlaamsing van de Gentse Hogeschool; D. SURDIACOURT, *Arthur Broeckaert en zijn keuze voor de Vlaamsche Hoogeschool te Gent (1916-1918)* in *Gerardimontium*, maart-april 2010, nr. 230, p. 3-15.
- (3) F. DEFLO, *De literaire oorlog: de Vlaamse prozaliteratuur over de Eerste Wereldoorlog*, Aatrijke, 1998, p. 81. Volgens Deflo bestaan er slechts drie uitvoerige romans die geschreven zijn door gewezen activisten: *Roomdale's Jongelieden* van Arthur Broeckaert, *De hoorn schalt* van Antoon Thiry en *De nood van 't land* van Leo Meert.
- (4) K. VAN HOORICK, *Het Activisme te Mechelen (1914-1918)*, in BTNG-RBHC, XXIV, 1993, 3-4, p. 501-527.

activisme (bijvoorbeeld voor Aalst of Ninove) kunnen traceren.

Een van de redenen is voor de hand liggend: de beschikbare bronnen zijn omzeggens onbestaande. Deze bijdrage heeft daarom niet de pretentie volledig te zijn.

Velen zijn onwetend over het bestaan van de Vlaamse beweging en het activisme in Geraardsbergen. Hoe beperkt ook, deze publicatie lijkt ons om deze reden al belangrijk. Niet enkel wordt het bestaan ervan geschetst maar biedt het ons bovendien enkele inzichten over het ontstaan van een activistische beweging in Geraardsbergen. Dat dr. Emiel van Bockstaele bestempeld wordt als gematigd activist, dat is genoegzaam bekend. Maar dat met hem een aantal jongeren, hoogstudenten, deelachtig waren aan dit avontuur, dat is veel minder geweten.

De strijd voor Vlaanderen en de verdere bewustwording van de Vlamingen houdt niet op met het einde van de Eerste Wereldoorlog. Ook in het interbellum tot een stuk in de Tweede Wereldoorlog zal het Vlaamsnationalisme een bescheiden ontwikkeling kennen in Geraardsbergen. Zowel de Frontpartij als het latere VNV heeft het Geraardsbergse politieke toneel bescheiden gekleurd.

De jaren voor de Eerste Wereldoorlog

Alles begint zo'n vijf jaar voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Vanaf 1909-1910 wordt de strijd om een Vlaamse hogeschool heel wat explicieter. Het *Nationaal Vlaamsch Verbond* roept ter gelegenheid van de Rodenbachfeesten in Roeselare op 21-23 augustus 1909 op tot het ondertekenen van een 'Algemeen Verzoekschrift tot Vervlaamsching der Gentsche Hooge-

school'. Het jaar daarop, op 15 maart 1910, vat de liberaal Louis Franck nog maar eens de Vlaamse standpunten samen tijdens de vergadering van de Liberale Vlaamse Bond in Antwerpen. De Vlamingen willen hun taal niet opdringen aan de Walen en staan niet vijandig tegenover de Franse taal. Wat de Vlamingen wel willen – toen nog geen eis – is eerbied voor hun taal en voor hun volk. Ook, en dat is belangrijk, willen zij geen bestuurlijke scheiding. We zullen zien dat dit later een van de basiseisen wordt.

De taalstrijd voor het erkennen van het Vlaams is een primordiale eis van de Vlaamsgezinden dat door Franssprekend België wordt afgedaan als belachelijk en niet relevant. Van Franstalige zijde wil men de bevolking doen geloven dat het Frans overal in Vlaanderen begrepen wordt en dat de Vlamingen zelfs vrijwillig het overwicht van de Franse taal op het Vlaams aanvaardden. Het lijkt volgens Franstalige beleidsmensen compleet onzinnig om langs Vlaamse kant hiervoor te willen strijden. Waarover heeft men het? Welke taal wil men dan eerbiedigen? Het Vlaams of het Nederlands? Trouwens wie iets of wat wil betekenen in de maatschappij, spreekt Frans. De aanvallen komen helaas niet enkel van Waalse zijde maar ook uit Brussel en uit het eigen Vlaanderen. Zo vraagt het Oostendse blad *Le Carillon* zich af welk Vlaams men aan de hogeschool dan wel wil doceren: het Vlaams van Aalst of dat van Antwerpen? (5)

In september 1910 propageren de flaminganten de vervlaamsing (6) van de Gentse Hogeschool op het *Congres der Katholieke Jonge Wachten* te Aalst (7). Datzelfde jaar wordt in Geraardsbergen de *Katholieke Vlaamsche Studentebond van het land van Geeraardsbergen*,

een lokale verlobbond, opgericht met als leus: "Gij zult uw Vaderland beminnen, en zijn Taal en zijnen Roem!" (8). Het is echter onmogelijk gebleken om een verband aan te geven tussen het congres en de stichting van de lokale verlobbond. De eerste 'hoofdman' is Albert D'Haese, in de omgang 'den Berten' genoemd. Samen met zijn broer Frans, is hij initiatiefnemer. Ondervoorzitter is Albert Hylebos. Pieter Matthys is secretaris en Viktor Van Bossuyt schatbewaarder. De leden zijn humanioraleerlingen uit het Sint-Catherinacollege en het Sint-Jozefs-instituut, hoogstudenten uit Leuven, seminaristen en normalisten.

De bond vormt – onder de vleugels van de *Algemeen Katholiek Vlaamse Studentenbond* (A.K.V.S.) – een kader waarin de katholieke Geraardsbergse burgerjeugd zich kan ontplooiën en voorbereiden op zijn toekomstige taak in de maatschappij. Sterk gekenmerkt door het avv-vvk-gedachtegoed, vervult het gild een rol in de voorbereiding van zijn leden op een mogelijke inzetbaarheid in de katholieke en Vlaamse beweging. De jongeren worden aangespoord hun kennis van de Vlaamse taal en letteren aan te scherpen en zelfvorming is daarbij het belangrijkste doel. Lezingen en voordrachten over Guido Gezelle's levensbeschouwelijk werk komen daarbij regelmatig aan bod. Ook de voordrachten over het werk van de te vroeg overleden Albrecht Rodenbach (9) en Hugo Verriest worden regelmatig bijgewoond. In hetzelfde kader 'bestuderen' zij vanzelfsprekend de geschiedenis van Vlaanderen en de vroegere facetten van Vlaamse grootheid. Of zoals Frans van Cauwelaert het formuleert, dit draagt allemaal bij om een "hogere mens, hogere Vlaming, hogere Christen" te worden. De jonge Raymond Van Bossuyt

(5) M. BASSE, *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930*, Gent, 1933, dl. 1, p. 18.

(6) Conform de tijdsgeest, hanteren we in onze tekst de term 'vervlaamsing' en niet de 'vernederlandsing'. Zo ook verwijzen we naar de Gentse hogeschool en niet de Gentse universiteit. Het gebruik van de woorden 'vernederlandsing' en 'universiteit' is van latere datum.

(7) *Ibidem*, dl. 1, p. 140.

(8) Een verlobbond vergadert tijdens de vakanties en staat open voor humanioraleerlingen, studenten, normalisten en seminaristen van verschillende scholen. Een collegebond vergadert tijdens het schooljaar binnen de muren van het college en heeft enkel leden uit de eigen instelling.

(9) A. Rodenbach overlijdt op 24-jarige leeftijd in 1880 aan tuberculose.

parafraseert trouwens Van Cauwe-laerts woorden in zijn verslag: "allen beziel met de hoogere opvatting zich zelf te volmaken tot een eigen zelfstandig wesen, in den socialen geest op te groeien en te worden Kristen, Katholiek en Vlaming van de daad." (10)

Spreekt MIJNE taal, die mij mijn eigen bloed komt vragen :
spreekt MIJNE taal die zegt :
"Gij zult de wapens dragen" :
spreekt MIJNE taal, die wilt dat ik u broeder heet,
en, naast u, in den ploeg van 't land gespannen, zweet.

Guido Gezelle (11)

Het Vlaamsche volk wil eene Vlaamsche Hogeschool van den Staat

De eerste maanden van 1911 zijn ongewoon druk. De propaganda voor de vervlaamsing van de hogeschool bereikt een nooit eerder geziene intensiteit. De intellectueel gevormde Vlamingen die achter deze eis staan laten van zich horen. Hun stelling is eenvoudig: "De Vlaamsche hogeschool is een recht voor ons volk, en daar alleen de verolaamsching der Gentsche Hogeschool ons die redelijker wijze kan geven, zoo moet en zal die verolaamsching verwezenlijkt worden." Dat onderschrijft ook het Aalsterse katholieke dagblad *De Volksstem* op 1 februari 1911: "Het Vlaamsche volk wil eene Vlaamsche Hogeschool van den Staat; zoals de Waalsche bevolking er reeds eene heeft te Luik en te

Gent, nu twee voor de Walen en niet een voor het eigenlijke Vlaamsche volk; dat is toch te straf".

Begin 1911 mobiliseert de Hogeschoolcommissie de leden van alle Vlaamse kringen om de wens tot vervlaamsing van de hogeschool te ondersteunen. Ter ondersteuning in de strijd brengt zij *De Vlaamsche Hogeschool*, een maandelijks orgaan uit. Overal in Vlaanderen worden voordrachten en volksvergaderingen gehouden om de mensen ervan te overtuigen dat de Vlaamse Hogeschool er moet komen en bij iedere vergadering worden de aanwezigen aangezet de petitielijsten te ondertekenen om zo aan de gewenste vervlaamsing uitdrukking te geven. (12) Via de Vlaamse kringen worden ook de stads- en gemeentebesturen bij de zaak betrokken. In Aalst start al snel een 'ondercommissie' met een eerste publieke samenkomst op 22 januari 1911 in het Aalsterse stadhuis (13). Amper een maand later, op 19 februari, volgt een tweede vergadering. Het is duidelijk dat de zogenaamde volksverheffing waarover men het altijd heeft maar mogelijk is als het onderwijs van de massa in de volkstaal gebeurt (14). In dat kader kennen pater Strackes voordrachten over de volksontwikkeling een brede belangstelling (15). Opnieuw laat *De Volksstem* zich positief uit. Het dagblad is de zaak duidelijk genegen: "De strijd voor de Vlaamsche Hogeschool te Gent gaat in geheel het Vlaamsche land onverdroten

voort. [...] De dorpen en gemeenten waarmede men reeds betoogingen heeft gehouden ten voordeele van de Verolaamsching der Hogeschool van Gent, zijn niet meer op te sommen." (16)

In Geraardsbergen neemt de *Vlaamsstrijdende Klauwaartsgilde* het initiatief voor de oprichting van een propagandacomité voor de vervlaamsing van de Gentse hogeschool. Vanuit Gent krijgt de gilde een lijst met onderrichtingen, strooibiljetten en propagandamateriaal. Haar opdracht is om het stadsbestuur te 'verzoeken' zich voor de vervlaamsing van de hogeschool uit te spreken. Dat gebeurt begin februari. Met de steun van onder meer de katholieke gemeenteraadsleden Emiel Van Bockstaele en Emiel Vanden Daelen, twee voorstanders van de vervlaamsing, accepteert de gemeenteraad het verzoek (17). Het onderwerp komt ook op de agenda van de Geraardsbergse katholieke kring. Onverwacht is er een scherpe interne minderheidsoppositie hier tegen. De negatieve houding wordt kordaat in de kiem gesmoord en zonder verdere discussie of enig bezwaar wordt de motie aanvaard. (18) Op zondag 23 juli 1911 vindt een grote volksvergadering plaats in de stadsschouwburg. Het plaatselijk propagandacomité met vertegenwoordiging - en dus de steun - van de drie traditionele politieke partijen staat in voor de organisatie. Alle maatschappijen, zonder onderscheid van politieke kleur, zijn uitgenodigd om met hun vaandel aanwezig te zijn. Zelfs

(10) AMVS, Leuven, *Verslagboek studentenbond Geraardsbergen*, p. 1.

(11) *De Nieuwe Tijd, Vlaamschgezind Blad voor het Denderland*, nr. 1, 15 juli 1917, p. 3.

(12) M. BASSE, *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930*, dl. 1, Gent, 1933, p. 139. In oktober 1912 heeft men 700.000 handtekeningen verzameld.

(13) *De Denderbode*, 01/01/1911; p. 2. Vooraanstaande burgers maken deel uit van deze commissie. Onder hen de Aalsterse burgemeester Gheeraerds, Dr. Isid. Bauwens, volksvertegenwoordiger P. Daens, plaatsvervangend senator J. De Blicke, A. Nichels, notaris Albert De Windt, voorzitter van de Liberale Partij, volksvertegenwoordiger Romain Moyersoën, G. Leveau, voorzitter van de Liberale Werkmanskring, Baron Lodewijk de Bethune, voorzitter van de Katholieke Werkmanskring en nog vele anderen. De leden zijn vertegenwoordigers van de drie nationale partijen, ook het Davidsfonds en het Willemsfonds zijn vertegenwoordigd. Er zijn geen leden uit Ninove of Geraardsbergen vermeld.

(14) *De Werkman*, 17 februari 1911, p. 1.

(15) *De Denderbode, Katholieke Vlaamsche Hogeschool uitbreiding te Aalst*, 19 februari 1911, p. 2.

(16) *De Volksstem*, 15 februari 1911, p. 2.

(17) SAGER, (Stadsarchief Geraardsbergen), *Boek der Beraadslagingen en besluiten der Gemeenteraad - 1906-1913*, Zitting van 24 februari 1911, p. 128.

(18) A. BROEKAERT, *Roomdale's Jongelieden in de Verzoeking en in de Beproeving*, Brugge, 1930, dl. 1, p. 50.

de *Groeningewacht*, jeugdbeweging uit Brussel, stuurt een afvaardiging⁽¹⁹⁾. Ook de studentenbond steunt de actie. Vincent Van Bossuyt is contactpersoon.⁽²⁰⁾

Het programma vermeldt verschillende sprekers zoals: de katholiek Eug. Bosteels, advocaat te Aalst; de liberaal Willem Thelen, advocaat te Brussel; de socialist Johan Lefèvre, leraar te Gent. Dr. Philip Van Isacker, toen nog leraar te Aat, bespreekt het thema van *“De Vlaamsche Beweging op de Taalgrens”*. Dokter Emiel Van Bockstaele neemt het voorzitterschap van de vergadering op zich. Het enthousiasme ontbreekt hen niet: *“Alles belooft dat het een grootsche bijeenkomst zal zijn waardig aan het Vlaamsche Geeraardsbergen. Vlamingen, Niemand ontbreke, in massa moeten mannen en vrouwen er heen, Alles eischt de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool.”* Is de opkomst een succes? Ja en neen. Volgens de krant is het publiek talrijk aanwezig ondanks de grote hitte die velen toch heeft weerhouden⁽²¹⁾. Spijtig genoeg gaat *De Volksstem* in zijn verslaggeving niet in op de verschillende thema's. De korte toespraak van dr. Van Bockstaele noemt de krant pittig zonder aan te geven waarom. Thelen draagt de bewijsredenen aan om de Vlaamse strijd te verrechtvaardigen en Bosteels krijgt met zijn krachtige rede een staande ovatie. Baron Lodewijk de Bethune stuurde een telegram om zich te verontschuldigen voor zijn afwezigheid: *“k Ben uit ganscher harte met [de] Vlamingen aller gezinsheden om te vragen [de] vervlaamsching [van de] Gentsche Hoogeschool, vurige gelukwensen aan de vergadering van Geeraardsbergen.”* In een telegram aan Lodewijk De Raet

complimenteert de vergadering De Raet voor het door hem ingediende wetsvoorstel voor de vervlaamsing van de Gentse Hogeschool⁽²²⁾. Tot slot wordt een communiqué opgesteld dat door Van Bockstaele aan de aanwezigen wordt voorgelezen en waarin de vergadering zich uitdrukkelijk voor de vervlaamsing van de hogeschool uitspreekt: *“Het gemengd komiteit van Geeraardsbergen voor de vervlaamsching der Hoogeschool van Gent, met 500 toehoorders op de volksvergadering van 23 Juli, gehouden in den schouwburg der genoemde stad; Overtuigd dat het wetsontwerp der Hoogeschoolcommissie het eenigste is, waarmede de Vlamingen vrede kunnen hebben; Dringt de vergadering ten krachtigste aan bij de Wetgevende Kamer, opdat bedoeld ontwerp zoo spoedig mogelijk wet zoude worden; Verwerpt ten stelligste elk ander ontwerp, teekent namelijk protest aan tegen het neerleggen van het ontwerp Verhaegen, dat zij aanziet als een kaakslag voor geheel het Vlaamsche Volk; Verklaart plechtig dat het haar uitdrukkelijke wil is, dat Vl. Volksvertegenwoordigers van alle partijen tegen welkdanige wijzigingen zouden stemmen, hebbende liever geene wet dan eene slechte; Neemt de plechtige verbintenis mede te werken tot die zaak van volksverheffing: De vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool.”*⁽²³⁾ Over de standpunten van de Geraardsbergse politieke elite is verder niets geweten. Al bij al lijkt het dus een zeer geslaagde volksbetoging.

Na de zomervakantie vindt op 3 september in Moerbeke en in december in Waarbeke een volksraadpleging plaats. Ook Viane en Nieuwenhove worden aangedaan. Eind 1911 hebben er aldus volksvergaderingen plaatsgevonden in Geraardsbergen, Moerbeke, Onkerze-

le, Waarbeke, Viane en Nieuwenhove. In februari 1912 volgt Goeferdinge; in maart Zarlardinghe, Zandbergen en OpHassent. In augustus zijn Schendelbeke en Overboelare aan de beurt. Alleen van het stadsbestuur van Geraardsbergen en de gemeentebesturen van Moerbeke en Onkerzele weten we dat ze zich hebben uitgesproken voor de vervlaamsing van de hogeschool. Drie jaar later, in juni 1914, is men nog geen stap verder. *De Werkman* ziet het somber in want zolang men volksvertegenwoordigers als de katholiek Woeste en de liberaal Jules Rens naar de Kamer stuurt, zullen de Vlamingen moeten wachten op de vervlaamsing van hun hogeschool.⁽²⁴⁾

Vooruit, de jonge Vlaamsche schaar!

Het nieuwe bestuur van de verlobbond van 1911, met voorzitter Frans D'Haese, Honoré Hylebos, Albert Borremans, en Joris Vanden Bossche, richt zich hoofdzakelijk op het houden van voordrachten, het zingen van Vlaamse strijdlieden, het spelen van toneel en het schrijven en voorlezen van korte en langere opstelletjes. Van enige propaganda voor de Vlaamse zaak of de vervlaamsing van de Gentse hogeschool lezen we niets in het verslagboek van de bond. In de beginjaren nodigt het bestuur wel regelmatig externe sprekers uit om een voordracht te geven. Bekende personen zijn Van Isacker, dr. in de geschiedenis en Jozef Goossenaerts, dr. in de Germaanse letteren. Uit Aalst komt enkele keren een van de meer bekende regionale sprekers, de jezuïet pater Desideer Stracke. Stracke is voor de oorlog al bekend om zijn twee ophefmakende vlucht-

⁽¹⁹⁾ Archief R. D'Haese, *PV van verhoor van getuigen, Dossier Julien Rateau, 20 april 1919.*

Volgens de getuigenis van Julien Rateau (20 april 1919) in de zaak Albert D'Haese heeft Rateau zich in 1917 laten inschrijven bij de Groeningewacht. Joseph Walraet en Julien Rateau zijn beiden lid geweest. *PV van verhoor van getuigen, Dossier Camille Van der Putten, 20 april 1919.* Van der Putten is voor de oorlog lid van de Breydelszonen, een Vlaamsgezinde vereniging. Ook hij sluit zich in 1917 aan bij de Groeningewacht om niet opgeëist te worden en ook uit overtuiging. Het doel dat de Groeningewacht zich stelt is de Vlaamse gedachte bij het volk aan te wakkeren.

⁽²⁰⁾ *De Volksstem*, 1 juli 1911, p. 3.

⁽²¹⁾ Het warme weer speelt sommigen parten. Jules Pieraert en Pol De Mey van het organiserende comité laten zich verontschuldigen omwille van 'ongesteldheid'.

⁽²²⁾ Het wetsvoorstel voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit in de Kamer is op 31 maart 1911 ingediend.

⁽²³⁾ *De Volksstem, Mededelingen Geeraardsbergen, 27 juli 1911, p. 3.* Het artikel is ondertekend met v.b., vermoedelijk Van Bossuyt.

⁽²⁴⁾ *De Werkman, Woeste en Rens, 5 juni 1914, p. 1.*

schriften: *Volksslaap en Ontwaken* ⁽²⁵⁾ en *Arm Vlaanderen* ⁽²⁶⁾. Zijn voordracht *Volksslaap en Ontwaken* in de paasvakantie is een directe oproep voor de Vlaamsgezinden om zich in te zetten voor een bredere Vlaamse beweging, want zegt Stracke: "[...] er valt veel, zeer veel nog te doen in Vlaanderen; daarom moeten we flamingant zijn en 'k ben fier me zoo te noemen." Maar het is vooral zijn voordracht *Arm Vlaanderen* dat een begrip wordt in de Vlaamse beweging en door de activistische beweging ⁽²⁷⁾ tijdens de oorlog wordt gebruikt ter ondersteuning van hun eigen propaganda. ⁽²⁸⁾ Stracke zelf, zal blijven pleiten voor de uitbouw van het volksonderwijs in het Aalsterse: "In Vlaanderen leeft een achterlijk, diepgezonken, over 't algemeen onbewust Volk, - ons Volk." ⁽²⁹⁾

In de zomervakantie komt gastspreker pater Jozef Calbrecht naar Geraardsbergen om over de 'Vlaamse Beweging' te spreken. In zijn betoog is hij explicieter dan Stracke. Hij roept de jonge mannen van de studentenbond op om te strijden: "[...] in alle omstandigheden, [...] op de eerste bres als flamingant geen duimbreed achteruit gaande waar het 'recht' te verdedigen valt". De Vlaamse beweging, zegt hij, "is de strijd van het Vlaamsche Volk naar zijn ongeschonden persoonlijkheid, naar weer eigen Vlaamsch zijn. [...] flamingant zijn bestaat niet in (de) socialenstrijd, taalstrijd, nog zelfs in godsdienststrijd maar in dat alles te

samen: in de algeheele opbeuring van het Vlaamsch Volk". ⁽³⁰⁾ Aansluitend houdt bestuurslid Van Bossuyt ook een voordracht over 'De Vlaamsche Strijd'.

Jaarlijks wordt een nieuw bestuur gekozen. Voor 1912 wordt Joris Vandenberghe de nieuwe voorzitter, ondervoorzitter is August De Cremer, de secretaris is Raymond Van Bossuyt en Arthur Broeckaert wordt de schatbewaarder ⁽³¹⁾.

In Gent publiceert het orgaan van de hogeschoolcommissie, *De Vlaamsche Hoogeschool*, de betekenisvolle "Lijst der 250 eerste Handteekeningen van Hoogeschool gediplomeerden onder het Verslag der Vlaamsche Hoogeschool-Commissie". Hierin vinden we de namen terug van hen die zich openlijk uitspreken voor de vervlaamsing van de hogeschool. Onder hen een tiental Geraardsbergenaars: Albert De L'Arbre, advocaat; de apothekers Karel Steppe, Em. Van den Daelen, Hektor Van den Daelen, Jules Van den Daelen en J. Van Ongeval. Verder de dokters J. Van op den Bosch (Galmaarden), E. Van Bockstaele, A. Van der Kelen en Emiel Van den Daelen (tweede maal). ⁽³²⁾ Tot slot kandidaat notaris Martens en ingenieur L. De Fraine.

In augustus 1912 roept in Aalst Hilaire Gravez ⁽³³⁾ de 'Vlaamsche Makers'

die in de studie zijn' op om zich bij de Katholieke Vlaamsche Studentengilde van Aalst en Omstreken, De Witte Kaproenen aan te sluiten. Hij richt zich expliciet tot de katholieke jongeren uit de Denderstreek die samen willen strijden: "Gij die in 't Vlaamsch geboren zijt en in ons Denderstreek woont, en met de tale den aard en zeden van ons volk zijt vergroeid, en dus ons broeders naar Vlaamsche bloede zijt. Gij die katholieken zijt, en met ons strijden zijde aan zijde in de voorwacht van dat zelfde kristene leger en dus eens broeders in Kristus. U richt de Studentebond van Aalst omwille van dien drievoudigen broeder band een warmen oproep toe. Komt met ons ter gilde, Makers.[...] Harop! Studenten, voor God en Vlaanderenland!" ⁽³⁴⁾. Een voorteken van wat enkele jaren later zal volgen is de oproep van Gravez voor God en Vlaanderen, het vaderland van de Vlamingen en niet voor België.

De Aalsterse studentenbond vindt met deze oproep vooral gehoor en steun bij *De Denderbode* en *De Volksstem*. *De Volksstem* heeft meer dan gewone aandacht voor de Vlaamse zaak. Zo roept zij in de zomer van 1912 de studentenverenigingen en de hoogstudenten op tot de strijd: "In vlaanderen vlaamsch, zoo is de kreet die wij thans hooren, het is ons dierbaar recht, waar wij zoo zeer naar streven... Al door de vrije Vlaamsche gauwe [...] Gij Studentengilden die de weg moet banen met uw verlicht verstand, Gij vlaamschen wachten [...] Strijdt allen moedig

⁽²⁵⁾ D. A. STRACKE, *Volksslaap en Ontwaken, Verhandeling van de Algemeene Katholieke Vlaamsche Hoogeschooluitbreiding*, Antwerpen, 1913.

⁽²⁶⁾ D. A. STRACKE, *Arm Vlaanderen, Antwerpen, Katholiek Vlaamsch Secretariaat*, 1914.

⁽²⁷⁾ De term 'activist' verschijnt voor het eerst in een artikel van Antoon Jacob in *De Vlaamsche Stem* van 4 november 1915. Daarin plaatst hij de 'actieven' tegenover de loyalen, ook de passieve Vlamingen genoemd. Wanneer in januari 1916 de Duitse bezetter officieel de vervlaamsing van de rijkshogeschool van Gent aankondigt krijgen beide termen 'activist' en 'passivist' hun algemene geldigheid voor een bepaalde stellingname in de Vlaamse strijd.

⁽²⁸⁾ *De Volksstem*, 19 mei 1922, p. 2. Pater Stracke wordt na de oorlog vervolgd wegens activisme. Een beschuldiging die hij met klem ontkent.

⁽²⁹⁾ *De Werkman*, 31 december 1915, p. 3.

⁽³⁰⁾ AMVS, *Verslagboek studentenbond Geraardsbergen*, p. 2.

⁽³¹⁾ *Ibidem*, Overzichtslijst leden 1912: Franz D'Haese, Fernand Van Damme, Viktor De Spiegeleer, Emiel De Man, Raymond Velge, A. Borremans, Leo Van Bossuyt, Jules Borremans, R. Maudens, J. De Spiegeleer, Gaston De Bruyère, Jan Van den Driessche, Viktor Antheunis, Elie Hylebos, Hendrik Van De Walle, Fernand en Joris Van Oudenhove, Em. Broodcoorens (Buizemont), G. Morre (Gemeldorp, Arthur Druetz (Viane), Arthur Dauw (Zandbergen) en Ach(iel) Van der Bracht.

⁽³²⁾ *De Vlaamsche Hoogeschool*, 1912, nr. 10-11.

⁽³³⁾ F. VAN CAMPENHOUT, *Hilaire Gravez. Portret van een Vlaams-nationalist, Gijzegem 1889-Aalst 1974*, Maarkdal, 1992, in overdruk uit *Het Land van Aalst*, jg. XLIV.

⁽³⁴⁾ *De Volksstem*, 11 augustus 1912, p. 5.

voor onze Vlaamsche belangen" (35).

Op 5 september 1912 is pater Calbrecht terug in Geraardsbergen. Met zijn voordracht *Het Volk staat op* vraagt hij zich af wat het flamingant zijn, waar zoveel jongeren mee dwepen, precies betekent. Net als in 1911 ligt voor de pater het flamingant zijn: "[...] niet in de Sociale Beweging, noch in de taalstrijd, noch in de godsdienst strijd, maar in dit alles te zamen: in de algeheele heropbeuring van ons Vl(aamsche) Volk. Daartoe kunnen de jongeren reeds mee werken door 't studeren van hun vakken zoo mogelijk in 't Vlaamsch, door 't aenwinne van nieuwe kennis om 't onware te kunnen ziften, door 't gehoorzamen niet uit dwang maar uit plicht om zijn eigen te bemeesteren: daar bij voegen wij het kennen der Moedertaal, na deze der Vreemde talen." Dat laatste roept vragen op want Calbrecht ziet de Vlaamse beweging eerder als een streven van het Vlaamse volk naar zijn ongeschonden persoonlijkheid en naar zijn Vlaamse eigenheid. Bij ondervoorzitter Victor De Spiegeleer en sommige makkers ligt de Vlaamse strijd hen nauw aan het hart. Calbrechts toespraak enthousiasmeert het jonge publiek van de bond in zulke belangrijke mate dat na de voordracht een deel van de jonge mannen met de pater naar de Oudenberg en naar de kapel trekt. Kijkend naar het weidse panorama voelen ze de samenhangigheid en de Vlaamse eigenheid die volgens de pater de Germaanse stam en de volksgeaardheid kenmerkt door: "liefde voor het ideaal, vrijheidszucht, reine en eenvoudige zeden, rondborstigheid." (36). Bij het afscheid roepen zij hem, van op de heuvel, nog uitbundig

na: "Vliegt de Blauwvoet!" (37).

Op 7 april 1913 komen de makkers opnieuw samen en kiezen zij naar gewoonte een nieuw bestuur. Frans D'Haese is voorzitter, Victor De Spiegeleer wordt ondervoorzitter, Juliaan Borremans secretaris en Gaston De Bruyère schatbewaarder. (38) Een van de eerste initiatieven van de voorzitter is het bespreken van het 'brochuurken' van pater Stracke: *Was Vlaanderen altijd tweetalig?* Volgens historicus Henri Pirenne zeer zeker. Volgens Stracke helemaal niet. Hij weerlegt deze stelling en bewijst het tegendeel, immers: "[...] de kloosterlingen en de adel schreven in 't Vlaamsch; gebruikten Vlaamsche kerkboeken en de jezuiten – die zich nochtans altijd schikken naar de bestaande toestanden – predikten meestal in 't Vlaamsch in onze streken..." (39) Daarmee is volgens D'Haese het bewijs geleverd en Pirenne's stelling onderuit gehaald tot algemene goedkeuring van het gezelschap. Bij de laatste vergadering van de paasvakantie herhaalt Raymond Van Bossuyt zijn lange redevoering over de Vlaamse beweging: wat ze is, wat ze wil en welke middelen ze zal inzetten om dat doel te bereiken. Hij roept de makkers op om mee te strijden voor de vervlaamsing van de Gentse Hogeschool. Een strijd die nog steeds niet ernstig genomen wordt, ook niet door een groot deel van de hogeschool professoren. Een veelgehoorde stelling is namelijk dat het Vlaams als voertaal voor het onderwijs niet te gebruiken is. Het Vlaams heeft niet genoeg woorden en bovendien een groot gebrek aan voldoende technische termen.

Ook het Nederlands kent geen toepassingsmogelijkheid want het is "een door Vlaamsche geleerden kunstmatig geschapen taal, die het volk nauwelijks verstaat". Niets is minder waar. Volgens Rijk-aard Maudens, lid van de verlofbond en schrijver van het verslag, hebben velen geen besef van de rijkdom van het Vlaams: "Neen, willen we ons zelven overtuigen en meedoen in dien grootschen strijd naar 't voorbeeld van Rodenbach, we dienen onze taal te kennen en te doorgronden, dan komt het beminnen vanzelfs, we zullen ze spreken zooals 't moet en doen waarderden door de hoogere klassen want die ook moeten we trachten te winnen tot het welgelukken van onzen strijd en de zekerheid van onzen zeepraal." (40)

"Hou de harten hoog, Vlaamsche studenten, Vlaanderen is u dank verschuldigd"

*Mijn Vlaanderen is mijn ziel, mijn leven
Het doel van mijn streven
Mijn leven voor Vlaanderen eis Vlaanderen voor God
O mocht ik dat winnende sneven.
- A. Rodenbach -*

Traditiegetrouw start de eerste vergadering van de grote vakantie begin augustus 1913. Te Ingoogem is men volop bezig met de laatste voorbereidingen voor de pastoor Verriestviering op 17 augustus. Zo'n 25.000 Vlamingen brachten toen hulde aan Hugo Verriest die, zij het onder druk van het bisdom, met rust ging. De studentenbond neemt niet deel aan deze grootse manifestatie maar richt op 16 augustus een lokaal huldeprogramma in voor "den koenen Vlaamschen strijder, den

(35) *Ibidem*, *Strijdkreet*, 25 augustus 1912, p. 6.

(36) AMVS, *Verslagboek studentenbond Geraardsbergen*, p. 6.

(37) *Ibidem*, p. 7.

(38) Met de grote vakantie van 1913 vinden er in het bestuur enkele veranderingen plaats: Victor De Spiegeleer vervangt F. D'Haese die met een beurs zes, zeven maanden naar Italië gaat studeren tot begin 1914, E. De Man vervangt V. De Spiegeleer als ondervoorzitter en A. Van Der Bracht vervangt De Bruyère die naar het leger moet. De ledenlijst bestaat uit: Lucien De Bruyne, Jozef De Spiegeleer, Wilfried en Albert Borremans, Jos (Jef, Jozef) Schotte, Alb. Van Driessche, Pol Geysels, Ach. Van Der Bracht, Van Der Linden, Viktor Antheunis, Aug. De Cremer, Emiel De Man, Rijk-aard Maudens, Elie Hylebos, Joris Van Den Bossche, Jan Van den Driessche, Raymond Van Bossuyt, Leo Van Bossuyt, Alfons Van Nieuwenhove, Renaat Chavatte, Cyriel Morre, Florent Lefebure, Pol Van Damme, Herman De Beck, Amaat en Marcel Pauwels, Stefaan Moreel en Fabiaan (N)Achtergael, Christiaens, Arthur Dauw, Edg. Bekaert. Arthur Broeckaert wordt niet vermeld.

(39) AMVS, *Verslagboek studentenbond Geraardsbergen*, p. 8.

(40) *Ibidem*, p. 9-10.

Apostel van Vlaanderen!" met Arthur (Thuur) Geerts⁽⁴¹⁾, Hilaire Gravez en Frans D'Haese als sprekers. Maar Geerts en Gravez zeggen op het laatste moment af en Frans D'Haese mag de zaak proberen te redden. Twee dagen later pakt bondslid Gaston De Bruyère in de katholieke werkmanskring in de Kleine Karmelietenstraat uit met een forse voordracht over de Vlaamsgezindheid. Een thema dat regelmatig aan bod komt. De leden laten zich echter niet overtuigen om zich achter het gedachtegoed te scharen. Tevergeefs zal Victor De Spiegeleer de volgende jaren het Vlaamse vuur bij de jongere leden blijven aanwakkeren. Binnen de bond ontstaan geleidelijk twee strekkingen: zij die de Vlaamse zaak genegeen zijn en de anderen die voor hun ontspanning komen luisteren naar de voordrachten van onder meer: Jef De Spiegeleer met *De Zee* van Verriest, Rijkaard Maudens met zijn verhandeling over de gebroeders Georges en Albrecht Rodenbach en Jef Schotte die fragmenten voorleest uit de bundel novellen *De Strijd* van de Antwerpenaar Constant Eeckels.

Op 9 september 1913 kiezen de leden hun nieuwe bestuur met Victor De Spiegeleer als voorzitter en Emile De Man als ondervoorzitter. Juul Borremans is secretaris en Gaston De Bruyère schatbewaarder. Wanneer na het uitbreken van de oorlog De Bruyère als vrijwilliger naar het leger trekt neemt Achiel Van den Bracht zijn plaats in. Ondanks alle hinderpalen door tegenstanders opgeworpen en de onwil van de regering hopen de flaminganten in maart 1914 dat de hogeschool er dat jaar zal komen⁽⁴²⁾. Er gebeurt echter niets.

April 1914. De bond houdt een 'lust-

vergadering' met studentikoos vertier in 't Hemelrijk. De studenten zijn uitgelaten en zien het helemaal zitten: "fijn sigaartje smooren, 'n goed glaasje drinken, 'n lustig liedje zingen daartussen wat gelach en gepraat, wat vraagt ge beters?". Over een mogelijke oorlogsdreiging wordt met geen woord gerept. Het grote nieuws op de vergadering van 18 april is het verschijnen van het eerste nummer van het Vlaamsgezinde dagblad *De Standaard*⁽⁴³⁾. Enkele dagen later introduceert Albert D'Haese de Oost-Vlaamse gouvvoorzitter van het *Algemeen Katholiek Vlaamse Studentenbond* (A.K.V.S.), Filip de Pillecyn. De Pillecyn spreekt voor een kleine groep over de bestuurlijke scheiding, over Belg zijn, over het Vaderland enz.. Zijn toespraak zorgt voor verwarring onder de aanwezige leden. Het onderwerp is volgens de een nogal 'kiesch', en 'aangebrand' volgens anderen. Over de eigenlijke inhoud vernemen we niets maar De Pillecyn zegt harde dingen, dat is zeker.⁽⁴⁴⁾ Het verrast niemand dat Bert D'Haese hierop inpikt en er nog wat 'peper' opdoet... Vier jaar eerder was dit volgens Louis Franck helemaal geen verzuchting van de Vlamingen. Spijtig genoeg geeft het verslag geen verdere informatie of het standpunt van de vergadering weer. Het is de eerste keer dat dit onderwerp aan bod komt tijdens een vergadering van de Geraardsbergse verlobbond. Later dat jaar, zal het in oktober opgerichte radicale *Jong-Vlaanderen* de bestuurlijke scheiding in zijn programma opnemen.

Mei 1914. De redactie van *De Vlaamsche Hoogeschool* publiceert enkele brieven van vooraanstaande politici zoals de katholieke volksvertegenwoordiger en persoonlijke vriend van Vincent Diericx, Romain

Moyersoën. Net als in januari 1911, toen het Aalsterse stadsbestuur de eis tot vervlaamsing onderschreef, spreekt Moyersoën zich ook nu opnieuw uit voor de realisatie van een Vlaamse hogeschool. Voor hem is het ontegensprekelijk: het Vlaamse volk heeft recht op hoger onderwijs in zijn moedertaal.⁽⁴⁵⁾ Ook de katholieke burgemeester en kandidaat provincieraadslid Emiel Vandertaelen, brandewijnstoker uit Idegem, spreekt zich uit voor de vervlaamsing. Moyersoën laat er geen twijfel over bestaan en schrijft dat een zekere Cosijns, (Leon?) Rollier, Emiel Vandertaelen en Arthur Van der Linden uit Goferdinge hier achter staan. Iedereen is ervan overtuigd dat de beslissing nu niet lang meer zal uitblijven en steunt ten volle het wetsontwerp L. Franck - Van Cauwelaert - Anseele⁽⁴⁶⁾. De tijd verstrijkt en er gebeurt niets. De Franstalige politieke mandatarissen blijven keer na keer het overleg uitstellen, zodat de Vlaamsgezinden er niet in slagen hun eisen om te zetten in politieke resultaten. Ter gelegenheid van de 11 juli-viering van 1914 spreekt op de Markt in Geraardsbergen volksredenaar en redacteur van het anti-socialistische dagblad *Het Volk* Philiep De Munnynck het volk toe. "'t Was wel want hij was zat, [...] voor hem een conditio sine qua non", schrijft de verslaggever van de studentenbond. Dat de ganse discussie en verwachting over de mogelijke vervlaamsing van de hogeschool voor de nodige spanningen zorgt blijkt uit volgend voorvalletje. Onverwachts roept naar het einde van de voordracht iemand in de menigte plots 'Vliegt de Blauwvoet!'. De jongeman wordt manus militari door een van de 'champeeters' bij de kraag gevat en geverbali-

⁽⁴¹⁾ P. A. D'HAESE, *Familiekroniek, Twee uit de duizend: Tante Madeleine en Nonkel Frans*. Arthur Geer(t)s uit Melsele is leerling aan het Sint-Catherinacollege te Geraardsbergen. Hij trouwt in 1920 in Nederland met Marie D'Haese, zus van Albert en Frans D'Haese.

⁽⁴²⁾ M. BASSE, *De Vlaamse Beweging van 1905 tot 1930*, Gent, 1933, p. 156.

⁽⁴³⁾ AMVS, *Verslagboek studentenbond Geraardsbergen*, p. 26.

⁽⁴⁴⁾ Dit verslag werd enkele maanden na datum geschreven. Toen was de oorlog al uitgebroken.

⁽⁴⁵⁾ *De Volksstem*, 5 januari 1911, p. 1.

⁽⁴⁶⁾ *De Vlaamsche Hoogeschool*, mei 1914.

seerd wegens verstoring van de orde en het uitjouwven van een spreker. Toen men de politieagent uitlegde dat dit helemaal geen negatieve uiting was op een 11 juli-viering werd de student later weer vrijgelaten. In een sfeer van onzekerheid en oorlogsdreiging eindigt het schooljaar 1913-1914 en de hoogstudenten keren huiswaarts. De eis tot vervlaamsing van de hogeschool wordt dat jaar tegen alle verwachtingen in niet ingewilligd en ook de nieuwe taalwetten zien de Vlamingen niet gerealiseerd. Een veel groter probleem dient zich aan. Op 31 juli 's avonds beslist de Belgische regering tot de algemene mobilisatie en op 3 augustus verschijnt in de kranten de tekst over het Duitse ultimatum en de afwijzing ervan door de Belgische regering.

Ze komen! Ze zijn er! De Duitsers... God, red ons dierbaar Vlaanderenland

Het uitbreken van de oorlog betekent voor de verlofbond het einde van een tijdperk. Een vaststelling die de leden pas enkele jaren later ten volle zullen beseffen. De geplande lustvergadering op 3 augustus in het *Hemelrijk* wordt vanzelfsprekend geschrapt tot men meer weet. 's Anderendaags vallen de Duitsers België binnen. Het bondsleven valt stil. Nationaal wordt tussen Vlamingen en Walen de godsvrede gezworen als gevolg van de oproep van de koning om elke strijd in het kader van de Vlaamse beweging te staken. In plaats van paniek gaat er een golf van eensgezindheid en verontwaardiging door het land. Een nooit gezien patriotisme steekt de kop op: de meesten voor België, enkelingen voor Vlaanderen. Spontaan bieden jongemannen zich aan om als vrijwilliger dienst te nemen in het leger. De A.K.V.S.-leiding spoort zijn leden daartoe aan en publiceert een oproep om naar de wapens

Maaltijden voor de vluchtelingen
Vooraan een onzer vluchtelingen
Achteraan Paul Cromphaut

Middagmalen in 'Het Groen Kruiske'. Dagelijks worden er zo'n 1.000 maaltijden uitgereikt. Een middagmaal kost 20 centiemmen. ⁽⁴⁸⁾ (Privéarchief F. Broeckaert-Somers)

te grijpen: "t Land is in nood! Vrijheid of dood! Wij hebben steeds van heldendaden gedroomd. De tijd der daden is gekomen." Door de mobilisatie ziet de studentenbond verschillende van zijn leden naar het front vertrekken: Achiel Van Der Bracht, Jozef Schotte, Van den Driessche, Albert Van der Linden, Joris Van Den Bossche, Herman De Beck en Edgard Bekaert. De Vlamingen hopen met het bloedvergieten aan de IJzer hun rechten als volk met een eigen taal te verwerven: "Heil onze soldaten, leve onze Vlaamsche jongens. Zou België nu inzien, door de ontegensprekelijke moed onze jongens dat ons recht moet geschieden. We zullen hunne voorbeelden niet verpesten en ze navolgen!"

Vanuit het hoofdbestuur van het A.K.V.S. roept De Pillecyn de studenten op om zich bij het Rode Kruis aan te melden en *kosteloze schrijfburelen* in te richten waar ongeletterde ouders brieven kunnen laten schrijven aan hun zoon-soldaat. Zijn aansporing krijgt

gehoor. Ook in Geraardsbergen. Vele leden en jongeren worden lid van het Rode Kruis. Julien Borremans, Emile De Man, de gebroeders Antheunis, de zussen Cosijns en hun broer onderpastoor staan in *Het Groen Kruiske* in voor de bedeling van gratis maaltijden voor behoeftige stadsgenoten ⁽⁴⁷⁾.

Vanaf 11 oktober is er een permanente Duitse bezetting in Geraardsbergen. ⁽⁴⁹⁾ Op 13 oktober is "de stad vergeven van de Duitsers". Niet voor lang. Weldra drijft deze bezetting uit Geraardsbergen weg en kan de verlofbond tegen Kerstmis zijn werking hervatten. Te Gent richt Domela Nieuwenhuys(e) Nyegaard op 24 oktober de radicale groep *Jong-Vlaanderen* op, samen met Raymond Kimpe, Leo Picard, Marcel Minnaert en anderen. Hun stichtingsleus "België's dood is Vlaanderens leven!" wekt zowel binnen als buiten de Vlaamse beweging de nodige reacties op. ⁽⁵⁰⁾

⁽⁴⁷⁾ M. VAN KERCKHOVEN, C.J., *Geraardsbergen tijdens Wereldoorlog 1914-18*, p. 22; P. GUILLEMIN, *Grammont, La cité sur la colline 1068-1940*, Liège 1945.

⁽⁴⁸⁾ *Gazet van Brussel*, 23 maart 1917, p. 4. De dienst is in 1917 uitgereid met 'De Moederkantien' die speciale maaltijden verzorgt voor zwangere vrouwen. Dr. Vanderschueren of zijn collega's staan ook in voor de opvolging van de zwangerschappen.

⁽⁴⁹⁾ M. J. VAN KERCKHOVEN, C.J., *Kroniek Sint-Jozefsinstituut Geraardsbergen (1817-1990)*, p. 109.

⁽⁵⁰⁾ A. L. FAINGNAERT, *Verraad of Zelfverdediging? Bijdragen tot de geschiedenis van den strijd voor de zelfstandigheid van Vlaanderen tijdens den oorlog van 1914-18*, Kapellen, 1932, p. 97.

Dat het zoo weze, dat is onze wensch, dat is onze hoop" ⁽⁵¹⁾

Verschillende bondsleden zijn nu gemobiliseerd en anderen wachten af. Veertien leden zitten aan het front ⁽⁵²⁾. Albert en Frans D'Haese sluiten zich opnieuw aan bij de verlofbond. Zij hertekenen in het eerste oorlogshalfjaar de oude bond en zetten de toekomstige lijnen uit met 'wildnieuwe' mogelijkheden. Frans D'Haese, behoudsgezinder dan zijn broer Albert, volgt met zekere terughoudendheid de veranderingen, terwijl zijn broer, de daaropvolgende jaren, tegen de achtergrond van de Duitse *Flamenpolitik* voor de nieuwe opportuniteit kiest. ⁽⁵³⁾

De scholen zijn sinds het uitbreken van de oorlog gesloten en de scholieren hebben al vijf, zes maanden geen les meer. Op initiatief van de oudere collegeleden van de studentenbond worden vanaf 28 december 1914 lessen ingericht voor Latijn, Grieks, Nederlands en Frans. ⁽⁵⁴⁾

Wanneer op 21 februari 1915 het eerste

nummer van het activistisch blad *De Vlaamsche Post* verschijnt, het orgaan van *Jong-Vlaanderen*, propageert het blad haast gelijktijdig de bestuurlijke scheiding van Vlaanderen en Wallonië. De Jong-Vlamingen laten niet na hun streven kenbaar te maken aan het grote publiek. Vanaf januari 1916 streeft *Jong Vlaanderen* openlijk de realisatie na van een zelfstandige staat Vlaanderen in Groot-Germania. ⁽⁵⁵⁾ *De Vlaamsche Post* wordt uitgegeven met financiële steun van de Duitse overheid die bovendien de verspreiding ervan officieel fel aanmoedigt. Zo worden vanaf 27 februari in Geraardsbergen affiches opgehangen om het verschijnen van het dagblad aan te kondigen. De Gentse sluikpers reageert heftig tegen deze affiche van Oberst-Leutnant-Kommandant Barnewitz, de Duitse commandant in Geraardsbergen, die het dagblad sterk aanprijst bij alle burgermeesters in zijn gebied ⁽⁵⁶⁾.

Het dagelijkse leven is onderworpen aan talrijke militaire verordeningen: verplichte verduistering, uitgangsverbod, censuur op briefwisseling en pers en verbod om naar andere streken te

reizen, enz.. Oost-Vlaanderen en het grootste deel van Henegouwen vormen het 'etappengebied', onder het bevel van het vierde leger met zetel te Gent. Verplaatsingen binnen dit gebied zijn bijzonder moeilijk zodat het niet evident is op de hoogte te blijven van wat er zich in Gent en andere steden allemaal afspeelt. Ondanks de oorlogssituatie vinden er in de winter van 1914-1915 toch enkele vergaderingen plaats. Bij een van deze vergaderingen doet Jan Van den Driessche zich opmerken met een spreekbeurt over Geraardsbergen en de taalgrens en herneemt Arthur Broeckaert een vroegere voordracht over Vlaamse en Franse opschriften en uithangborden in Geraardsbergen. Broeckaert zal in augustus 1918 zijn gelijk halen wanneer *Oberstleutnant und Kommandant* Kessler met een verordening de vervanging oplegt van alle Franstalige opschriften door 'Vlaamsche'. De stad krijgt 14 dagen om hieraan tegemoet te komen. ⁽⁵⁷⁾

Tegen Pasen 1915 wordt het 'normale' collegeleven hervat. In de marge volgen wel enkele pogingen om aan

⁽⁵¹⁾ A. BROEKAERT, *Roomdale's Jongelieden,...*, dl. 1, p. 143-144.

⁽⁵²⁾ AMVS, *Verslagboek Studentenbond Geraardsbergen*, september 1915, p. 31. In het verslag dat voorzitter Broeckaert in 1916-17 opstelt, geeft hij als overzicht: tien leden in het leger, drie gesneuveld, één krijgsgevangene in Göttingen (Duitsland) en één burgerkrijgsgevangene die intussen uit Duitsland is teruggekeerd. De eerste jongeman die 'sneuveld' is Fernand Van Damme, lid van de Geraardsbergse verlofbond, in Geraardsbergen geboren. Afgestudeerd als mijnbouwingenieur doet bij dienst bij de Belgische genietroepen aan de IJzer. Hij is "gevallen op het veld van eer! slachtoffer van z'n plicht," bij het ondermijnen van een brug. Hij is 22 jaar († oktober, 1914).

⁽⁵³⁾ A. BROEKAERT, *Roomdale's Jongelieden,...*, dl. 1, p. 81-82. "Sinds de bond, na d'eerste maanden, schuchter weer opleefde was hij, op ruimer voet dan voorheen het college studentenbondje, heringericht ter wille van den zekeren steun dien 't jonge volkje van wege meer bejaarde en door den strijd geharde studiemakkers in de woelige oorlogsbranding van hun eens zoo vreedzame strand ervaren mocht. Albert D'Haese en Frans en een paar anderen nog, veteranen die eigenlijk 't studenten-tijdvak al doorgeworsteld hadden, maar altijd jeugdig weer in het muffig burgersleventje 't verkeer opzochten met het jongere diet, zaten mede in de verpeuterde banken. Zij hadden in dit eerste oorlogshalfjaar de oude studentenbeweging nog even doorgedacht, maar zagen de toekomstwegen naar wildnieuwe mogelijkheden over een baaierd van krijgsverwarring heen slingeren. Frans hield in bezadigde benieuwdheid het oog gericht op de nieuwe kansen maar liet het oude richtsnoer nimmer los. — Albert D'Haese ging met hart en ziel den nieuwen gedachtingang op. En Albert D'Haese had geen tweede waarschuwing vandoen en stelde zich te weer om bij de eerste gelegenheid aanvallend uit te schieten. In de studentenbond vond hij zijn eerste uitgangspunt. Hier waren makkers om te kneeden naar zijn hand, hier kon zijn gedurige woelzucht naar tastbare verwezenlijking een vruchtbaren akker treffen" De namen van de romanpersonages zijn vervangen door de echte namen.

⁽⁵⁴⁾ AMVS, *Verslagboek Studentenbond Geraardsbergen*: "Maandag 28 december 1914, p. 28. Nieuw werk der studenten: ze geven "klas". Daar 't college gesloten blijft, moet er toch iets gedaan worden. Lesgevers tot hiertoe: Vlaams: Bert D'Haese, Latijn: ik (Victor de Spiegeleer). Deze avond le les Vlaams. Dinsdag 29 december 1914. 's Avonds eerste les Latijn... Woensdag 30 december 1914: Idem... 's avonds tweede les van Vlaams. Er werd huiswerk aan de leerlingen (!) opgelegd."

⁽⁵⁵⁾ M. BASSE, *De Vlaamse Beweging van 1905 tot 1930*, Gent, 1933, dl. 1, p. 162-163.

⁽⁵⁶⁾ Vanaf 23 augustus 1916 worden de *Kommandantur* van Geraardsbergen en Brakel samengevoegd. De Duitse overheid in Geraardsbergen bestuurt vanaf dan 36 gemeenten.

⁽⁵⁷⁾ GHA, Doos 1914-'18, Verordening B.B. Nr. 6403 van de *Etappen-Kommandantur*, Kessler, *Oberstleutnant und Kommandant* gedateerd: Geeraardsbergen, 28. Aug. 1918, "Tot den 15 September 1918, zijn die opschriften te verwijderen en door vlaamsche te vervangen". Getekend.

'volksontwikkeling' te doen en richten de hogeschoolstudenten in de loop van 1915 volkslessen in, soms ondersteund met lichtbeelden. Een ander en succesvol initiatief waarmee al in de winter van 1914-'15 wordt begonnen is de uitbouw van een volksbibliotheek. Van de beschikbare boeken uit de Davidsfondsboekerij worden "vele oude prullen in de vuilmand gegooid; de nog bruikbare worden hersteld, geplakt, en van omslagen voorzien". De collectie wordt zelfs aangevuld met boeken die de leden uit eigen bezit afstaan, zodat de bibliotheek al snel met een duizendtal titels kan starten.

Opkomst en doorbraak van het activisme in Geraardsbergen

Na enkele mislukte pogingen in de paasvakantie, vinden er vanaf augustus-september 1915, opnieuw vergaderingen plaats. Juul Borremans start met een overzicht van de werking van de bond over de periode 1913-'14 en '15. Zeker de oudere leden werken volgens hem 'in de goede richting'. Er zijn zo'n 25 jongens op het appel. Niet voor het eerst verwijt Victor De Spiegeleer hen hun gebrek aan enthousiasme voor de Vlaamse zaak en schrijft in het verslag: "De studenten zijn moeilijk te bewegen tot iets ernstig, bijzonder tot 't vervullen hun-

ner Vlaamsche plichten. Vlaamsch zijn! Dat schijnt nu te moeten weggeschoven worden. 'Belg zijn' alleen moet gelden: daarom moet alle gedachtenstrooming ophouden." Deze uitspraak toont aan dat de tegenstelling tussen het Vlaams-nationalisme en het Belgisch-nationalisme zich steeds scherper gaat stellen, wat uiteindelijk zal leiden tot een definitieve breuk binnen de bond. Dit geeft aan dat binnen de verlofbond de meerderheid België als vaderland ziet, niet Vlaanderen. Albert D'Haese pikt hierop in en heeft het over het Vlaams zijn en vertelt de makers in niet mis te verstane woorden wat hen te doen staat. Tot slot wordt na de verschillende voordrachten een nieuw bestuur gekozen met Arthur Broeckaert als voorzitter. Jan Van den Driessche is ondervoorzitter, Fabien Achtergael secretaris en Amaat Pauwels schatbewaarder.⁽⁵⁸⁾ Het vermoeden dat D'Haese de nodige accenten heeft weten leggen en tussen de regels door heeft aangegeven hoe er moet gekozen worden, blijkt uit de samenstelling van het nieuwe bestuur dat enkel bestaat uit 'anciens', hoogstudenten die de Vlaamse zaak en de vervlaamsing van de Gentse Hogeschool gunstig gezind zijn. De bond blijft weliswaar in het vormingspoot van voor de oorlog, maar met Albert D'Haese die aan de touwtjes trekt, gaat in de tweede helft van 1915 de

groep Broeckaert (de groep bestaat in hoofdzaak uit het bestuur van de bond) zich geleidelijk meer focussen op de mogelijke realisatie van de vervlaamsing van de rijkshogeschool.

De vergadering van 23 september 1915 wordt – zoals zo vaak – geopend met het zingen van *De Vlaamse Leeuw*. In zijn inaugurale rede heeft Broeckaert het over de oorlog, die "heeft den bond doen kwijnen, maar nu meer dan ooit moet er vereeniging en vriendschap zijn onder de studenten. Vereeniging om sterk te zijn, vriendschap om van harte en geest vereenigd te zijn [...] weest mannen van uw volk, maar ook Vlamingen." Hij legt bovendien als 'verplichte' literatuur *Onze Beweging* op⁽⁵⁹⁾. Gespreid over een aantal vergaderingen, zal hij hieruit regelmatig fragmenten voorlezen en bespreken. Opmerkelijk genoeg hebben we Broeckaert zelden horen pleiten voor de Vlaamse zaak of de vervlaamsing van de Gentse Hogeschool. Ook nu laat hij na om sterke accenten pro Vlaamse zaak naar voor te schuiven en richt hij zich in zijn toespraak op de vriendschap en de nieuwe bloei van de bond. Een opmerkelijk scherper relaas van zijn toespraak – met de nodige dichterlijke vrijheden – dan wat het verslag weer geeft, lezen we wel in zijn activistisch boek *Roomdale's Jongelieden*.⁽⁶⁰⁾

⁽⁵⁸⁾ AMVS, *Verslagboek studentenbond Geraardsbergen*, vergadering van 15 september 1915, p. 33. Door de oorlogsomstandigheden zijn de lidgelden niet meer betaald en is het is niet duidelijk wie nog lid is van de verlofbond. Verschillende leden zijn gemobiliseerd. Anderen komen niet meer opdagen. Op de lijst staan: Arthur Broeckaert, Emiel De Man, Albert en Juliaan Borremans, Viktor De Spiegeleer, Raymond Van Bossuyt, Arthur Dauw, Arthur Druetz, Jan Van den Driessche, Viktor Antheunis, Luciaan (Lucien) De Bruyne, Albert en Frans D'Haese, Leo Van Bossuyt, Pol Van Damme, Florent Lefebure, Fabiaan en Marcel Achtergael, Pol Geysels, Pol (Paul) Flamee, Fernand De Spiegeleer, Cyriel Morre, Antoon en Jozef Baisier, Georges De Clercq, Jozef Van De Roy, Jozef De Vos, Felix Baisier, Leo Van den Driessche, Jozef Van Der Schueren, Georges De Saedeleer, Arthur Van De Walle, Georges Velge, Jules De Nollin, Felix Steeman, Arseen De Boe, Firmin Haegeman, Frits Van Bockxstaele, Georges Keymeulen, Adriaan De Moyer, Juliaan Delbauve, Georges Van De Maele, Gaston Flamee, Edgard De Moor, Robert Van Der Bracht, Viktor Rens, Albert Flamee, A. Merckaert, Amaat en Marcel Pauwels, Armand De Vos, Alfons Van Nieuwenhove, André Cosijns, Wilfried Borremans, Juliaan Christiaen...

⁽⁵⁹⁾ In *Onze Beweging* zijn uitspraken van Vlaamsgezinden opgenomen die de lezer tot persoonlijke bezinning over het doel van de Vlaamse beweging uitnodigt. Aanvankelijk raadt *De Vlaamse Vlagge*, het blad van het A.K.V.S., haar leden af deze publicatie te lezen. Maar in de kerstvakantie van 1913 komt *De Vlaamse Vlagge* hierop terug: *Onze Beweging* bevat voldoende stof voor het aanwakkeren van de geestdrift en de vaderlandsliefde van de studenten.

⁽⁶⁰⁾ A. BROEKAERT, *Roomdale's Jongelieden*, ..., dl. 1, p. 85-87. Wat verder wijdt Broeckaert uit in romantische bewoordingen over de bond: "Hoe schoon was voor Dries (Arthur Broeckaert) de Vlaamsche bond, in het schijnsel van zijn albeheerschende bezieling. De bond was één schoone wereld vol edelvoelende menschen die als een ijzeren borstwever zich op stelden tegen alle vijand van het goede en de deugd; de bond was Vlaanderen met zijn schuimende noordzeebranding, zijn zompige polders, zijn dambord van bruinpaars akkerland en satijn glans van jong-groene koorngolwing, zijn boterbloem-begrimmelde weideneeuwigheid vol bontlekkige weelde van grazend vee, het bisschoppelijk paars van zijn kempen en de dartele blankheid van duinen-in-zon. De bond was groot-Nederland met zijn eenheid-inde-verspreiding van Holland, Vlaanderen, Zuid-Afrika en de Zaailingen in den Oost en in het verre Westen, (vervolg op p. 37)

Een Duits-Vlaamse hogeschool?

In dezelfde vergadering leest Victor De Spiegeleer een artikel voor uit de *Gazet van Brussel*, een activistisch dagblad. Daarin wordt de wenselijkheid van een onmiddellijke vervlaamsing van de hogeschool te Gent overwogen. Het artikel geeft aanleiding tot een geanimeerde discussie: "De Vlamingen moeten ze [de vervlaamsing] niet aforagen, niet afbedelen; maar in geval de Duitschers ze uit eigen beweging zouden geven mogen we ze aanvaarden." (61) 'Hebben is hebben en krijgen is de kunst', zegt men in de volksmond. Geleidelijk krijgt de samenwerking van een aantal Vlaamsgezinden met de bezetter een publiek karakter. Het bestuur van de verlobbond staat zeker niet weigerachtig tegenover wat medewerking van de Duitse overheid om deze betrachtiging te realiseren. De vervlaamsing blijft de geesten beroeren zodat Broeckaert de week daarop nog maar eens het doel van de beweging uitlegt en Bert D'Haese bijkomende argumenten aanreikt om de realisatie van een Vlaamse hogeschool te eisen (62). D'Haese en de groep Broeckaert zijn echter van mening dat de leden de Vlaamse beweging te weinig kennen. In de vergadering van 9 oktober leest Leo Bossuyt daarom Van Cauwelaerts betoog *De Kern der Vlaamische Beweging* voor. Helaas wordt de inhoud van de discussies en de stand van zaken met betrekking tot de vervlaamsing van de hogeschool niet toegelicht. Wie is er tegen, wie

is er voor? Welke gevoeligheden zijn er aan bod gekomen in de discussie? Allemaal vragen die eens te meer onbeantwoord blijven.

Tegen november 1915 is men overtuigd dat er van de Belgische staat niets te verwachten valt en dat men zelf tot actie moet overgaan. Maar de discussie binnen de verlobbond voor of tegen de vervlaamsing, al dan niet met steun van de Duitse overheid, zwakt af. Naar oude gewoonte richt men zich opnieuw op de deugdelijke voordrachten en het zingen van Vlaamse liederen. Gezelle, Rodenbach en de toespraken van Hugo Verriest staan als voorheen weer in de belangstelling. (63)

Broeckaert sluit 1915 af met een korte toespraak. Hij ziet dat de verschillen en tegenstellingen in visie, de vriendschap onder de leden aantast en bovendien dat het gebrek aan enthousiasme voor de Vlaamse beweging beschamend is. Hij hoopt dat 1916 meer 'iever' onder de studenten zal brengen en vooral dat: "[...] er weer vlaamsch leven [zal] komen tusschen de jeugdige koppen van Geeraardsbergen". (64) Een mooie betrachtiging maar op zich een weinig strijdlustige toespraak.

Groot is het enthousiasme als in januari van 1916 de kranten aankondigen dat de Gentse Hogeschool dat jaar haar deuren opnieuw zal openen (65). Voor vele Vlaamsgezinde jongeren lijkt dit niet enkel de gedroomde oplossing om verder te studeren, maar vooral een overwinning in de strijd voor de vervlaamsing van de hoge-

school. In zijn debuutroman *De Verrassingen van Stijn* schrijft Broeckaert over de kern van het probleem: "De groote vraag was gerezen over het verraste land. De Vlamingen zagen het nooit gekende recht onverwachts voor hunne voeten neêrvlagen: ze kregen hunne eigene hoogeschool, hun eigen bestuur: ze hadden alleen maar de hand uit te steken... maar, het recht werd hun voor de voeten gegooid door den vijand." (66). Nationaal is er onder de Vlaamsgezinden hierover zeker geen eensgezindheid. Louis Franck en Edward Anseele zijn fel gekant tegen de inmenging van de Duitse bezetter in deze kwestie. Van francofiele zijde is er al helemaal geen goedkeuring te verwachten. Het verzet houdt echter geen stand en de vervlaamsing van de hogeschool gaat door. Wat steeds meer opvalt, is dat er over de politieke kant van de Vlaamse beweging openlijker wordt gesproken terwijl de propaganda voor de vervlaamsing van de hogeschool haar hoogtepunt bereikt. De Geraardsbergse verlobbond neemt nog altijd geen standpunt in.

Het begin van het activisme in Geeraardsbergen

Met Pasen 1916 wordt de 'zelfvorming' binnen de verlobbond nog maar eens als noodzakelijk onderstreept, want: "Ondertusschen blijft het noodig dat we ons op eigenhand opwerken tot Vlamingen die ten minste beschaafd kunnen kouten en schrijven en dat elk voor het speciale vak waartoe hij zich bestemd er een eigen schaaftbankje op nahoudt om

(vervolg van vorige p.) onder de zachte kleurenbloei van het bescheiden: oranje, blanje, blauw.

De bond werd heel de menschheid, opgetogen in wolkig-witte droomwazens naar oneindige diepten van hemelvizioen, als een mateloze deining van palmwuuivende stoeten over-jubeld van zegezeang.

Van Vlaanderen en groot Nederland: van de wereld en de menschheid, was Dries (Arthur Broeckaert) het brandpunt en de harte-klop.", p. 94-95.

(61) AMVS, *Verslagboek Studentenbond Geeraardsbergen*, vergadering van 23 september 1915, p. 34.

(62) *Ibidem*, vergadering van 29 september 1915, p. 37.

(63) *Ibidem*, vergadering van 20 november 1915, p. 42.

(64) *Ibidem*, vergadering van 4 december 1915, p. 43.

(65) In december 1914 wordt *Generaloberst Freiherr Moritz von Bissing* (1844-1917) de Duitse bestuurder voor België. De beslissing om de hogeschool te heropenen in 1916 met de goedkeuring van gouverneur-generaal Von Bissing dateert van 31 december 1915. In een perscommuniqué maakt de Duitse overheid bekend dat in het najaar van 1916 de Gentse Hogeschool zal heropenen met het Vlaams als voertaal — en niet het Frans zoals voor de oorlog. Dit kadert in de door de bezetter gevoerde *Flamenpolitik* en verdeelt de Vlaamse beweging definitief in 'activisten' en 'passivisten'.

(66) A. BROEKAERT, *De verrassingen van Stijn*, Gent, 1923, p. 73-80. Deze roman, een chronologische opeenvolging van elf hoofdstukken is in 1919 geschreven en pas in 1923 in boekvorm uitgegeven.

later door een volledige ontwikkeling van ons vlaamsche mensch zijn en een degelijke vlaamsche opleiding in het vak dan verfranschen of verduitschen collega's de loef af te steken. Dan kan het niet te veel kwaad indien men ons nog enkele jaren met zeemzoete beloften paait, indien onze broeders de walen ons jaar in jaar uit den baard afloen en er van door loopen met de vette brokken: want ondertusschen bereiden we 't buskruid dat heel den ouden rommel in de lucht doet vliegen"⁽⁶⁷⁾. Dat gebeurt tijdens het "omwentelingsverlof" van de zomer van 1916. Onder het voorzitterschap van Broeckaert en gesteund door Albert D'Haese, besluit de vergadering in juli de "princiepen der actieven" aan te nemen, overwegende dat: "het huidige activisme geenszins tegen de vaderlandsliefde was" en dat "de bezetter volgens de Haagse Conventie Gent mocht vernederlandschen". Hier ligt het begin van het activisme in Geraardsbergen.

Omdat er blijvend verwarring bestaat over het standpunt dat de bond moet innemen tegenover de heropening en de vervlaamsing van de Gentse Hogeschool en omdat een Gentse student

tijdens een van de vergaderingen heeft gezegd dat er in Gent onder de studenten 'meer beweging' is, wordt op zijn aanraden tandarts Hildeward Van der Spurt door voorzitter Broeckaert uitgenodigd.⁽⁶⁸⁾ Van der Spurt, secretaris van de Katholieke Vlaamsche Oud-Hoogstudentenbond van Oost-Vlaanderen én bekend activist, is bereid om tekst en uitleg te geven. Op 9 juli komt hij naar Geraardsbergen. Vooral in katholieke kringen heerst verwarring, onrust en verzet. Zo verbieden principaal Charles De Vos en enkele leraars van het college de leerlingen naar zijn informatievergadering in de katholieke Werkmanskring te gaan. De dag zelf, enkele uren voor de vergadering, weigert men het lokaal ter beschikking te stellen. Daardoor moet het bestuur van de verlobbond in extremis naar een uitwijkplaats zoeken. Dat wordt het magazijn van het plaatselijk voedingscomité, het Spaansch-Amerikaans Comité⁽⁶⁹⁾ of het Amerikaansch huis van vader Gustaaf Broeckaert. Ondanks de contrapropaganda van katholieke zijde, zijn er een dertigtal toehoorders opgekomen. Van der Spurt spreekt hen twee uur lang toe. Daarna, voor

een kleinere groep van hoogstudenten, wordt nog eens gedurende drie uur uitgebreid uitgelegd dat de Vlaamse Hogeschool er nú moet komen, en dat – om de twijfelaars te overtuigen – de actie zeker niet Duitsgezind of onvaderlands is.⁽⁷⁰⁾ Door de talrijke tegenkanten en negatieve reacties vinden zowel de hoogstudenten als Van der Spurt het beter om buiten de beslotenheid van de kring verder niet over de inhoud van de vergadering te praten. Volgens Broeckaert was Albert D'Haese niet aanwezig op de Van der Spurt vergadering. Dat neemt niet weg dat kort daarop de retoricastudenten bij D'Haese worden uitgenodigd: Lucien De Bruyn, Victor Antheunis, Arthur Broeckaert en Jan Van den Driesche⁽⁷¹⁾. In de discussie zijn Broeckaert en D'Haese duidelijke voorstanders van de hogeschool. De anderen zijn veel minder overtuigd en twijfelen, waarop D'Haese zou gezegd hebben: "Zoo het verboden is waarom laat de koning ons dat niet weten?" In hun denken zijn beiden overtuigd dat men de vervlaamsing van de hogeschool met medewerking van de Duitse overheid mag aanvaarden: "Daar wij zooveel van

(67) AMVS, *Verslagboek Studentenbond Geraardsbergen*. Op 22 februari 1915 lukt het verschijnen van *De Vlaamsche Post* nogal wat commentaar uit: "De Duitsers beginnen de Vlamingen hun recht te geven." Op 23 september 1915 wordt het artikel van *De Gazet van Brussel* over de Vlaamse Hogeschool door de Vlaamsgezinden afgekeurd, omdat het enkel een smeekbede is tot de gouverneur. Het standpunt dat de verlobbond ook overneemt uit de algemene opinie is duidelijk: niet bedelen, "maar ingeval de Duitsers ze uit eigen beweging zouden geven, mogen we ze aanvaarden". Op 29 september 1915 zet D'Haese zijn argumenten pro, uiteen. De kritiek op de staat – 20 november 1915 – is ontleend aan een passage uit een brief van 24 april 1916 over een voordracht van Hugo Verriest, de "vorming als buskruit". Deze brief is niet ondertekend maar lijkt het handschrift van A. Broeckaert.

(68) Archief R. D'Haese, *PV van verhoor van getuigen, Dossier Julien Borremans, 24 april 1919. PV van verhoor van getuigen, Dossier Lucien De Bruyn, 25 april 1919*. Ook De Bruyn bevestigt dit. Van der Spurt is over de Vlaamse Hogeschool komen spreken en heeft het programma toegelicht. *PV van verhoor van getuigen, Dossier Arthur Broeckaert, 1 mei 1919*. Broeckaert beweert dat hij Van der Spurt toevallig in Gent heeft ontmoet en hem heeft uitgenodigd om zijn standpunt toe te lichten.

(69) M. VAN KERCKHOVEN C.J., *Geraardsbergen tijdens Wereldoorlog 1914-18*, Geraardsbergen, 1980, p. 21. "Vooruitziende burgers stichten te Brussel reeds op 29 augustus 1914 een comité tot bevoorrading van de stad, en weldra volgde daaruit een nationaal hulpen voedingscomité dat zich over al onze gemeenten verspreidde. De leiding van het comité zag weldra in dat het niet mogelijk was in België zelf voldoende voedsel te vinden om de ganse bevolking van het land blijvend te bevoorraden en dat het ook niet over het nodige gezag beschikte om buitenlandse hulp te verkrijgen. Toen vertrouwdde de leiding het erevoorzitterschap van het comité toe aan de ambassadeurs van het neutrale Spanje, Markies de Villalobar en van de Verenigde Staten Brand Willock." Vandaar de benaming Spaansch-Amerikaans Comité.

(70) *Verslagboek Studentenbond Geraardsbergen*, 9 juli 1916. Volgens Louis Vos maken discussies pro en contra vooraf en het speciale kader waarin ze plaats vinden de bijeenkomst tot een spannende en onvergetelijke gebeurtenis: "Groepjes studenten komen naar 't Amerikaans huis nieuwsgierig fezelend binnen. 'Naar achter!' roept men... we gaan en komen in 't magazijn vol bakken en zakken met tonnen en kassen met 'n geur van spek en meel. Daar worden spoedig banken geïmproviseerd met wat kassen en planken... 'n dertig studenten nemen plaats... sommigen vormen een achterdecor op toog, trap, ladder... eigenaardig, typiek, schoon!... op z'n oorlogs... spreker treedt binnen... ontoegejuicht... dat moet hij eerst door z'n spreken trachten te verdienen... Spanning... voorgesteld en gewaarschuwd door de hoofdman nam de spreker het woord... z'n archieven en bewijzen lagen op 'n kas Amerikaans spek wijl de twee slippen van z'n 'jacquette' tegen de meelverradende zakken wreven."

(71) Archief R. D'Haese, *PV van verhoor van getuigen, Dossier Arthur Broeckaert, 1 mei 1919*.

Aanschuiven aan de poort van het 'Amerikaansch huis' voor de eerste bedelingen van het voedingscomité, juli 1915. Magazijn van Gustaaf Broeckaert, toegang Lessensestraat nr. 60. (Privéarchief F. Broeckaert-Somers)

hun aanvaarden, treins, eten, enz.. Om ons [collegestudenten] te overtuigen zegden ze dat Duitsland altijd sterk genoeg zou zijn om op de vredesconferentie zijn woord te zeggen aangaande de Vlaamse kwestie en de bescherming te nemen van deze die gestudeerd hadden aan de Vlaamse Hogeschool." (72) Enige tijd later volgt een tweede vergadering. De Bruyn en enkele andere collegestudenten besluiten, na overleg met enkele leraren, om zich niet aan de hogeschool in te schrijven. Arthur Broeckaert, Jan Van den Driessche, Edouard Van Hoorde en een zekere Edouard Maes 'uit de omtrek', besluiten wel te gaan. (73) Van

den Driessche, in 1916 overtuigd van zijn gelijk om zich aan de Gentse Hogeschool in te schrijven, zal in 1919 getuigen dat hij inderdaad aanwezig is geweest bij een vergadering bij Bert D'Haese thuis, maar zwakt een en ander af: "[...] er is zeer aarzelend gesproken geweest over de Vlaamse universiteit. Omdat niemand klaar zag daarin". (74) Nog steeds volgens Van den Driessche, is D'Haese zeker geen propagandist geweest van de Vlaamse Hogeschool'. En dat wordt dan weer tegengesproken door Broeckaert.

Begin september 1916 verschijnen in

de pers twee manifesten ten voordele van de Vlaamse Hogeschool. Met de ondertekening van het manifest verklaren meer dan 100 Vlaamse academici zich akkoord met de vervlaamsing door de Duitse overheid. Zij zien dit niet als een gunst of een geschenk maar als: "een lang geëischte, al te lang verdaagde, dus welkome rechtherstelling". Meer dan een derde is arts. (75) Naar aanleiding van Van Bockstaele's ondertekening van het manifest wordt hij door Van der Spurt gecontacteerd om een 'leraarstoel' te bezetten. Broeckaert schrijft later in zijn roman *Roomdale's Jongelieden* dat Albert D'Haese de ont-

(72) Archief R. D'Haese, *PV van verhoor van getuigen, Dossier Victor Antheunis, 25 april 1919*. Antheunis heeft niet gekozen om naar Gent te gaan studeren. Hij heeft ook niet meer deelgenomen aan verdere vergaderingen van de activisten omdat hij te zeer betrokken was in voedselorganisatie van *Het Groen Kruiske*. Volgens Antheunis staat D'Haese met zijn kennis boven alle anderen en heeft hij in het begin een grote invloed gehad op de collegestudenten.

(73) Archief R. D'Haese, *PV van verhoor van getuigen, Dossier Julien Borremans, 24 april 1919*.

(74) Archief R. D'Haese, *PV van verhoor van getuigen, Dossier Jan Van den Driessche. PV van verhoor van getuigen*.

(75) D. VANACKER, *Het activistische avontuur*, Gent, 2006, p. 150.

moeting tussen Van Bockstaele en Van der Spurt heeft geregeld ⁽⁷⁶⁾. Misschien heeft D'Haese Van der Spurt het idee ingefluisterd maar hiervoor bestaat geen bewijs. Voorts beweert Broeckaert dat het D'Haese is die Van Bockstaele heeft overtuigd om de stap naar de hogeschool te zetten. ⁽⁷⁷⁾

Op 10 juli heeft Van der Spurt, Reimond Speleers' nauwste medewerker, een onderhoud met dr. Emiel Van Bockstaele die op dat moment zeker geen lid van de activistische beweging is ⁽⁷⁸⁾. De tandarts weet dat de dokter voor de vervlaamsing van de hogeschool is en doet hem een voorstel dat hij moeilijk kan weigeren. Van Bockstaele probeert er eerst onderuit te komen door te zeggen dat men in Geraardsbergen niet veel weet van wat er in Gent allemaal gebeurt en het bijgevolg moeilijk is om te beslissen. Hij vraagt daarom bedenktijd en belooft aanwezig te zijn op een belangrijke vergadering bij Speleers (professor en later rector van de Vlaamse hogeschool ter vervanging van de zieke professor Hoffmann) te Gent. Daar ontmoet hij de hechte groep rond Speleers, vooraanstaande personen uit de medische wereld en medestaanders in de Vlaamse zaak: Karel Heynderickx,

Arthur Claus, Jozef De Keersmaecker, Adriaan Martens en Picard. Zonder uitzondering zullen ze deel uitmaken van de nieuw op te richten Vlaamse faculteit voor geneeskunde. Slechts een kwestie van weken nog. Op 23 september wordt Van Bockstaele tot erehoogleraar (*Honorary professor*) aangesteld, met toestemming zijn medische praxis in Geraardsbergen verder uit te oefenen. Twee jaar later, op 21 februari 1918, wordt hij tot gewoon hoogleraar benoemd. ⁽⁷⁹⁾

Over de rechtskundige stelling met betrekking tot de vervlaamsing geeft Broeckaert in zijn activistische roman *Roomdale's Jongelieden* meer tekst en uitleg. Gedocumenteerd en zakelijk, onderstreept hij de wettelijkheid van de vervlaamsing ⁽⁸⁰⁾. Als bron verwijst hij naar de brochure van Lodewijk Dörfel *Aan de Vlaamsche Studenten. Rechtskundige raadpleging nopens de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool* (Gent, 1916) voor wie de vervlaamsing een geval van rechtsherstel is en bijgevolg volstrekt wettelijk. In *Roomdale's Jongelieden* schrijft Broeckaert ter verdediging, dat er geen 'foute daad' is gesteld, dat er geen wet is overtreden én dat de toepassing van het Vlaams aan

de hogeschool jaren voordien al was geregeld door het kb van 6 december 1849. Die bewezen rechtsgeldigheid vormt volgens Broeckaert overduidelijk het doorslaggevende argument. D'Haese zal later in het Dörfelnummer van het tijdschrift *Jong Nederland* getuigen dat Dörfels autoriteit en beslissing om een professoraat te aanvaarden aan de Gentse Hogeschool zeker 2/3 van de studenten over de streep heeft getrokken ⁽⁸¹⁾.

De reactie op de vergadering met Van der Spurt is bijzonder heftig. Er wordt – wellicht vanuit katholieke hoek – zelfs een protestmeeting tegen hem opgezet en sommigen bedreigen openlijk het bondsbestuur met sancties na de oorlog. Julien Borremans zou in de zaak D'Haese in 1919 verklaren dat de bond tijdens de oorlog dikwijls heeft vergaderd, meestal voor ontspanning en vermaak en dat, tot de komst van Van der Spurt, over Vlaamse propaganda niet werd gesproken. Uit de verslagen van de studentenbond blijkt het tegendeel.

De polemiek rond het bezoek en de voordracht van Van der Spurt lijkt ook de maand nadien nog na te zinderen. Abbé Van Bossuyt wordt gevraagd

⁽⁷⁶⁾ A. BROEKAERT, *Roomdale's Jongelieden...*, p. 102, "Met zijn gedachten ver afgewend zat Dr. E. Van Bockstaele te dubben over een voorstel dat hem gister was gedaan. [...] Albert D'Haese was het die met het voorstel op-den-man-af was komen aandragen. Hij wist wel dat dokter Van Bockstaele zich tot nog toe nagenoeg afzijdig had gehouden van alle vlaamschgezinde werking en teruggetrokken leefde in aristocratische zelfgenoegzaamheid. Maar achter deze onzijdigheid in een stadje lijk Geeraardsbergen waar niet één schoenlapper of kruidenier ontbrak op het politiek appél, vermoedde Albert D'Haese de loerende waakzaamheid van een beknopt onschuldig gedoken kater die de vogels te min vindt omdat ze te hoog zitten.

Albert D'Haese oordeelde dat „alle baten helpen” en, waar het verleden niet uitdrukkelijk borg stond voor de vlaamschgezindheid van den man dien hij aan een vertrouwenspost wou helpen, daar nam hij zich beslist vóór dr. Van Bockstaele te gebruiken voor de verwezenlijking van zijn droombeelden.

⁽⁷⁷⁾ Archief R. D'Haese, *PV van verhoor van getuigen, Dossier Lucien De Bruyn, nr. 22, 25 april 1919*. Volgens De Bruyn is D'Haese een idealist en heeft hij een groot overtuigingstalent: "[...] als hij een gedacht had, dreef hij het door, kost wat kost zonder rekening te houden van gelijk wat."

⁽⁷⁸⁾ Archief R. D'Haese, *PV van verhoor van getuigen, Dossier Arthur Broeckaert, 1 mei 1919*.

⁽⁷⁹⁾ F. BROEKAERT, *De taal is gans het volk*, s.d., p. 7-9. Het statuut van erehoogleraar is ingevoerd om enkele hogere ambtenaren en een paar gespecialiseerde dokters te kunnen benoemen.

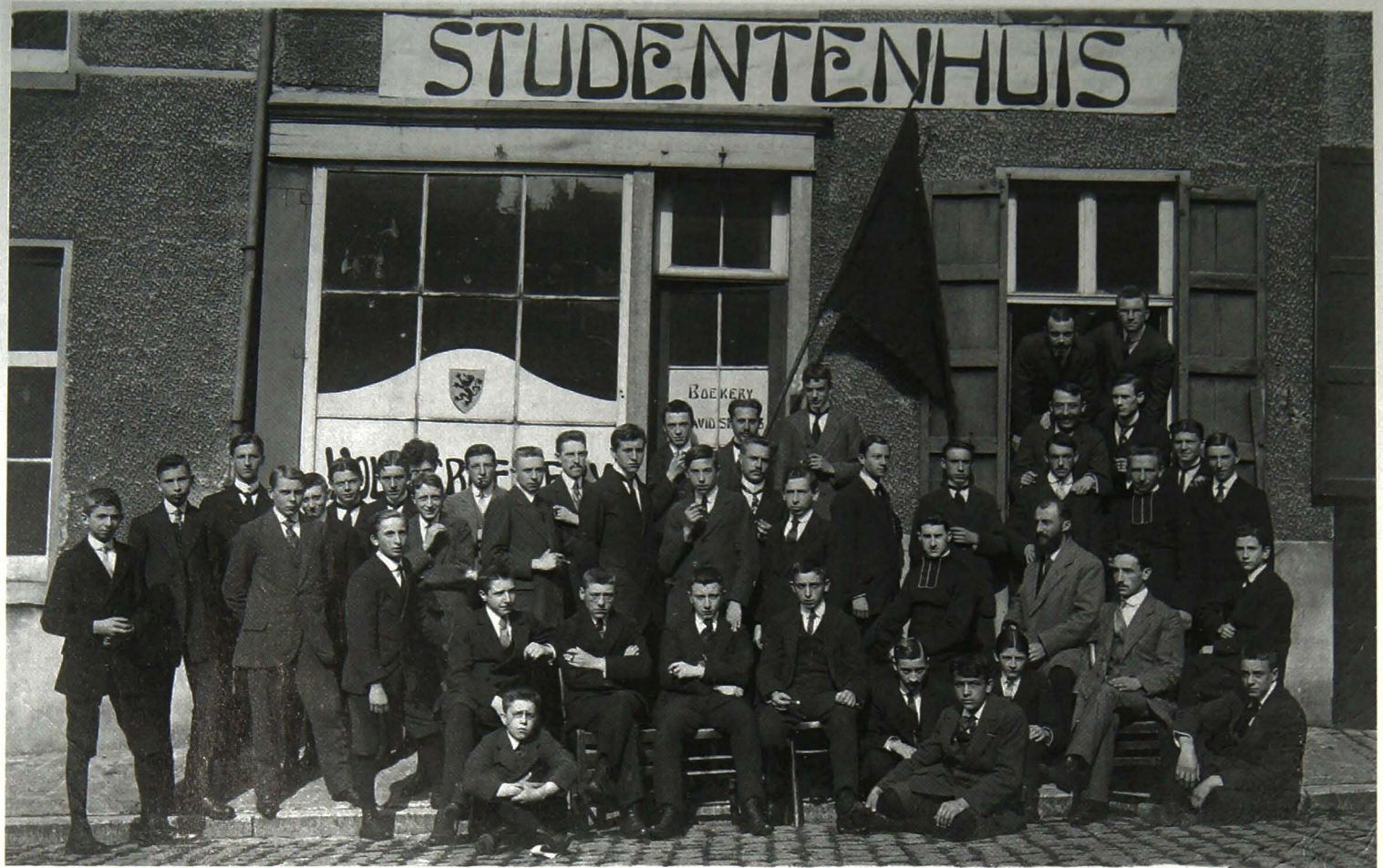
⁽⁸⁰⁾ "1° De duitse overheid heeft de macht de Gentsche hoogeschool rechtsgeldig te vervlaamschen.

Art. 43 van het reglement nopens de wetten en gebruiken van den oorlog ten lande, toegevoegd aan een verdrag dat door de mogendheden waaronder ook Duitschland, en mede door België op de tweede Haagsche vredesconferentie werd ondertekend den 18 October 1907, bepaalt dat: Wanneer het gezag van de wettelijke overheid feitelijk is overgegaan in handen van dengene die het gebied bezet heeft, deze alle maatregelen treffen zal waarover hij beschikt, ten einde zooveel mogelijk de openbare orde en het publieke leven te herstellen en te verzekeren, en zulks, behoudens bepaalde verhandeling, met eerbiediging van de in het land geldende wetten.' Op 25 Mei 1910 werd het heele Reglement door de Belgische wet bekrachtigd.

2° Het koninklijk besluit van 6 Dec. 1849 art. 5 betreffende de inrichting der Rijkshoogescholen stelt vast dat: 'De lessen worden in het fransch gegeven; evenwel zal de minister, bij uitzondering, het gebruik van eene andere taal in zekere vakken van het hoogeschool-onderwijs mogen toelaten.' (p. 103).

"Vervlaamsching beteekende dus wijziging van een koninklijk besluit en niet, schending van eene Belgische wet.

⁽⁸¹⁾ H.J. ELIAS, *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging*, Antwerpen 1969-1972, p. 54 en voetnoot 74.

De Geraardsbergse studentenbond voor Ons Studentenhuis.

"Een fijn sigartje smoooren, 'n goed glaasje drinken, 'n lustig liedje zingen daartusschen wat gelach en gepraat, wat vraagt ge beters?"
(Privéverzameling, 24 september 1916).

of neemt zelf het initiatief – dat is niet duidelijk – om alle studenten binnen de bond, en niet enkel de Vlaamsgezinde, bij elkaar te roepen op de vergadering van 7 augustus met: *"het inzicht bijzonder ze eens goed te beklappen op godsdienstig gebied"*. Hij haalt de oude doelstellingen van de bond boven, spreekt over karaktervorming en spoort, als ultiem redmiddel, iedereen aan om zeker dagelijks te communie te gaan in de mis van 7 uur in de Sint-Bartholomeuskerk. De schapjes zijn weer samen en wanneer de verlofbond drie dagen later zijn lustvergadering in 't Hemelrijk houdt, is er ogenschijnlijk niets meer dat de goede werking van de bond nog in de weg staat.

In de Werkmanskring mogen de studenten niet meer vergaderen nadat ze er op 9 juli werden geweigerd. Dankzij Vincent Diericx vinden de studenten een tijdelijk onderkomen in de speel-

zaal van de wezenjongens in het hospitaal. Negenendertig jongeren zijn op de vergadering van 18 augustus aanwezig. Onder hen een twaalfstal oudere wezen. Net als vroeger wordt er uit volle borst gezongen en gesproken over de rijke geschiedenis van het middeleeuwse Vlaanderen met onder meer een voordracht van Pol Flamée. Broeckaert spreekt over het 'mooie' van de Vlaamse letterkunde en draagt enkele fragmenten voor uit het *Ruischen van het Ranke Riet* van Gezelle. Volgens Victor De Spiegeleer is deze vergadering het begin van de heropbloei van de bond.

De vergadering van 3 augustus is een van de betere. Er hebben zich zelfs twee nieuwe leden ingeschreven. Het aanbod van voordrachten ligt hoog. Cyriel Morre en Jules De Nollin hebben het elk over de Guldensporenslag van 1302. Tonen Baisier geeft een voor-

dracht met als titel *De Coninck verlost en Thur* (Arthur) Van De Walle haalt met gepaste woorden eer van eigen werk. Oud-voorzitter *abbé* De Spiegeleer spreekt over *"'t Vlaamsch en den Oorlog"* en wakkert hiermee de Vlaamse strijd weer aan, zodat iedereen overtuigd is dat het de Walen zijn die de godsvrede gebroken hebben met hun constante aanvallen. Antheunis besluit zijn verslag met: *"'t is Daarom dat wij ons van nu af moeten gereedmaken om den strijd, dien wij na den oorlog zullen te leveren hebben, en die zal voorzeker grooter zijn dan ooit, want onze vijanden slapen niet, daarom ook zullen wij op onze hoede wezen en van nu af aan werken, want het recht zal en moet zegepralen."*⁽⁸²⁾ Op 22 augustus, ontstaat er onverwacht onenigheid tussen de bond en de deken van Geraardsbergen. De studenten in de boekerij zijn bezig met het herstellen van de boeken. Te veel studenten samen ontardt in wild spel

⁽⁸²⁾ AMVS, *Verslagboek Studentenbond Geraardsbergen*, vergadering van 31 augustus 1916.

met schade tot gevolg. Hierdoor ontstaat een nogal oplopende ruzie met de 'lieve' zusters van onderpastoor P. Cosijns, bestuurder van *Het Groen Kruiske*, op dat moment ziek te bed.

De deken wordt ingeschakeld. De dag daarop volgt een verrassingsbezoek en leest hij de aanwezige studenten de levieten. "De maat was vol!" schrijft De Spiegeleer. De studenten beslissen de boekerij weg te halen en gaan dezelfde dag nog op zoek naar een nieuwe huisvesting. Die vinden ze (24 augustus) in een leegstaand magazijn in de Laverdij, eigendom van Richard Flamée, de vader van Pol. Zo goed en zo kwaad als ze kunnen wordt de ruimte opgeknapt en omgedoopt tot *Ons Studentenhuis*. Met de uitgifte van een prentbriefkaart⁽⁸³⁾ willen ze de kosten van de verfraaiing en de verwarming dekken⁽⁸⁴⁾.

Het wordt steeds moeilijker om nog belangstelling te tonen voor de Vlaamse beweging, zonder stelling te nemen voor of tegen de activistische politiek. De vervlaamsing is weliswaar een feit, maar problematisch omdat ze door de Duitsers is gerealiseerd. Volgens Broeckaert is Albert D'Haese vastgeworteld in de groot-Germaanse opvatting van de Vlaamse beweging en was hij ervan overtuigd dat zonder de steun van de Duitsers, er van een vervlaamste hogeschool niets in huis zou gekomen zijn: "Denk je de vlaamsche beweging te bevorderen zonder steun van buiten af? En als de steun van elders moet komen, is dan het Oosten, als Germaansch achterland, niet de aangewezen bron?"⁽⁸⁵⁾ Gent beschikt nu over de enige hogeschool in België die functioneert,

zodat, afgezien van puur flamin-gantische overwegingen, een aantal studenten deze kans grijpt om hogere studies aan te vatten of voort te zetten. De groep Broeckaert is opgetogen: "Wij hebben het vaste vertrouwen dat de universiteit van nu af aan waarlijk de verheffing van het Vlaamsche volk zal dienen. Zij zal eindelijk dezes eigen aard en specifiek weten-schappelijk-technische begaafdheid begrijpen, voor de ontplooiing van deze begaafdheid en van dezen passenden eigen aard alles doen wat een hogeschool inderdaad kan en moet doen. Daardoor zal zij er het hare toe bijdragen de verstandelijke en maatschappelijke beschaving van het vlaamsche volk te brengen op dat peil, waarop zijne innerlijke welvaart, alsmede zijne waarde en waardigheid onder de volkeren verhoogd en bevestigd zal worden."⁽⁸⁶⁾

De Aalsterse katholieke pers juicht de opening van de Vlaamse Hogeschool toe en roept de studenten in september op om zich in te schrijven. Nog steeds steunt *De Volksstem* – trouw aan zijn vooroorlogse overtuiging – de beslissing en wijdt de krant er een uitgebreid artikel aan waarin ze schrijft: "Dat thans reeds de Gentsche Hoogeschool meer dan twee en twintig maanden gesloten is en met October 1916 reeds het derde nieuwe studentengeslacht, sedert het uitbreken van de oorlog, verstoken zal zijn van alle hooger onderwijs; dat honderden leerlingen, die aan den vooravond van dezen wereldoorlog de derde klasse uitgingen en sindsdien achtereenvolgens de tweede en de eerste klassen van het middelbaar onderwijs hebben door gemaakt, leerlingen dus uit drie studie jaren met October a.s. op hooger onderwijs zullen wachten; dat de talrijke studenten die bij

het uitbreken van den oorlog nog hunnen studiën niet voltooid hebben, ook met ongeduld den dag te gemoet zien dat hun daartoe gelegenheid worde gegeven. [...] [wij] Wijzen op de noodzakelijkheid dat onverwijld de noodige maatregelen getroffen worden, opdat in October 1916 de Vlaamsche Hoogeschool te Gent hare kolleges kunnen aanvangen." Wij, bij *De Volksstem*, "Noodigen al de studenten uit om aan de Vlaamsche Hoogeschool te Gent de wetenschap te komen deelachtig worden in de taal die hun moet toelaten den wetenschappelijken moed van het Vlaamsche volk te verhelpen en hun vollen maatschappelijken plicht te vervullen." Daarom, schrijft de krant, "Richten [wij] een plechtigen oproep tot al de Vlamingen van goeden wil, om met raad en daad mede te werken aan het opbouwen van ons prachtig volksideaal: de Vlaamsche Hoogeschool."⁽⁸⁷⁾ Mee onder invloed van Albert D'Haese schrijven Broeckaert en Jan Van den Driessche⁽⁸⁸⁾ zich in op de rol van de Gentse Hogeschool. Een beslissing die de jonge mannen later politiek in het Geraardsbergse activisme brengt.

Geraardsbergse studenten aan de Vlaamse hogeschool

Arthur Broeckaert en Jan Van den Driessche schrijven zich als eersten in. Tijdens zijn eerste dagen te Gent ontmoet Broeckaert midden oktober Wies Moens op een studentenvergadering van *Jong-Vlaanderen*. Marcel Minnaert, doctor in de natuurwetenschappen, verwelkomt er de studenten. Later die avond, staan Broeckaert en Moens aan het Jacob van Artevelde standbeeld op de Vrijdagsmarkt wat na te praten over de meeting. Op initiatief van Broeckaert zweren Moens, Maurits

⁽⁸³⁾ *Ibidem*. Los blad met als titel: "Antwoord op de Vragen van den Kath. Oost-Vl. Studentenbond". De foto van het Studentenhuis is genomen op 24 september 1916.

⁽⁸⁴⁾ *Ibidem*. Een tussengevoegd blad *Antwoord op de vragen van de katholieke Oost-Vlaamsche Studentenbond*, is opgesteld door voorzitter A. Broeckaert kort na nieuwjaar 1917. Daarin wordt vooral de werking van de bibliotheek een succes genoemd: "Spijts ons beperkt getal boeken en de droevige oorlogstoestand die velen onzer lezers (werklozen) wegnam en anderen belette te lezen (gebrek aan goed licht)."

⁽⁸⁵⁾ A. BROECKAERT, *Roomdale's Jongelieden...*, dl. 1, p. 14. Broeckaert laat D'Haese (als de romanfiguur Joost) deze uitspraak doen in *Roomdale's Jongelieden*.

⁽⁸⁶⁾ AMVS, *Verlagboek studentenbond Geraardsbergen*. Men mag niet uit het oog verliezen dat dit fragment na de oorlog is geschreven, dus na het débâcle van de activistische beweging.

⁽⁸⁷⁾ *De Volksstem*, *Het manifest van den Hoogeschoolbond* (onvolledig), 8 september 1916, p. 2.

⁽⁸⁸⁾ Jan Van den Driessche is een ver familielid van Bert D'Haese via D'Haese's grootmoeder Amelia De Vos.

De Meyer en hijzelf een eed van trouw aan Vlaanderen. ⁽⁸⁹⁾ In tegenstelling tot Broeckaert en De Meyer zal Moens de volgende jaren als activistisch student regelmatig spreken op wijkmeetings van *Jong-Vlaanderen*, ook in Geraardsbergen. Hoewel Moens met Broeckaert bevriend is en regelmatig in Geraardsbergen op bezoek komt, zal hij Broeckaert niet kunnen overtuigen te kiezen voor de meer radicale richting van *Jong-Vlaanderen*.

Op 21 oktober 1916 opent de Vlaamse hogeschool voor het eerst haar deuren. A. Broeckaert, G. Haegens, W. Moens, F. Mariman ⁽⁹⁰⁾ en zesentwintig andere studenten tekenen het *Guldenboek Vlaamsche Hoogeschool Gent 2 oktober 1916* ⁽⁹¹⁾. Op 24 oktober heeft dan de academische openingsplechtigheid plaats.

Het samenvallen van de opening met de eerste opeisingen en deportaties van jongeren stuit op heftige kritiek. ⁽⁹²⁾ Von Bissing beseft dat de deporta-

ties onverenigbaar zijn met de doelstellingen van zijn gevoerde *Flamenpolitik*, waaronder ook de vervlaamsing van de hogeschool valt. Helaas valt Oost-Vlaanderen in het etappengebied en dus onder de militaire verantwoordelijkheid. Het was voor Von Bissing onmogelijk hierin verandering te brengen.

Te Gent nemen Broeckaert en Van den Driessche actief deel aan de werking van verschillende studentenorganisaties. Zo wordt Broeckaert lid van het overkoepelende studentenkorps *Hou ende Trou* dat op 27 oktober is gesticht ⁽⁹³⁾, samen met onder meer Frans Mariman als preses en Jan Van den Driessche als abactis ⁽⁹⁴⁾. Arthur Mulier wordt preses van de *Sociëteit Uylenspiegel* die het 'gezelligheidsleven' van de studenten moet coördineren. Verder is Broeckaert lid van het *Literair Kransje* dat Marcel D'Haese en Wies Moens begin 1917 oprichten om de literaire activiteiten van zijn leden aan te moe-

digen en belangrijke Vlaamse schrijvers te bespreken ⁽⁹⁵⁾. Daarnaast is hij raadslid van het *Katholiek Vlaamsch Studentengild 'Jan van Ruusbroec-Kring'*, terwijl Jan Van den Driessche secretaris-penningmeester van de kring is. ⁽⁹⁶⁾

Tussen 1916-'18 vinden we op de rol van de hogeschool Fabiaan Achtergaal (° 1898) (Collegestraat). Hij schrijft zich in oktober 1917 in voor de 1ste kandidatuur in de faculteit Wis- en Natuurkunde, maar slaagt niet. Albert D'Haese schrijft zich in mei 1917 in voor zijn 1ste doctoraat aan de faculteit Germaanse Filologie ⁽⁹⁷⁾. Zijn vader, Hyppoliet (Poliet), is bakker in de Vredestraat. Arthur Broeckaert (° 1894) schrijft zich in 1916 in aan de faculteit geneeskunde. Vader Gustaaf is een bekend Geraardsbergs drukker en eigenaar van de *Bazaar Broeckaert* in de Lessensestraat. Broeckaert doet het bijzonder goed aan de hogeschool. Jan Van den Driessche (° 1894) (Penitentenstraat), schrijft zich in 1916 in aan

⁽⁸⁹⁾ A. BROECKAERT, *Roomdale's Jongelieden, ...*, dl. 1, p. 145. "In den doodsch-gelen schijn van een winkellicht stond Arthur (romantische figuur Dries De Rijck) des avonds te zwetsen met Gabriel Van Maele (in werkelijkheid Maurits De Meyer) en Wies Moens. Boven hunne hoofden stond de donkere dreiging van Jacob Van Artevelde midden ritselende blarenval. De Vrijdagmarkt lag eenzaam in haar leege ruimte." Moens beschrijft hetzelfde moment jaren later in *Dietsland Europa*. Zie W. MOENS, *Het activistische avontuur en wat er op volgde - Herinneringen*, verschenen in *Dietsland Europa*, 1962, p. 14. "Een der ex-Lovaniensis kwam achter ons aan. Wij maakten nader kennis, en vernamen daarbij dat hij van Geraardsbergen was. [...] Plotseling trok de nieuwe makker ons mee in een stille zijstraat, bleef even plotseling staan, keek omhoog naar het maanlicht, reikte Maurits (De Meyer) en mij plechtig zijn rechterhand en verzocht ons, met 'n retorische trilling in zijn stem die hand vast te grijpen. De bedoeling was, dat wij elkaar en vlaanderen eeuwige trouw zouden zweren! Het hele 'ritueel' werkte op m'n lachspieren, maar terwijl ik de eedformule uitsprak, schoot mij de Rütli-scène uit Schillers 'Wilhelm Tell' te binnen, en 'k voelde me waarachtig koud worden van ernst"; A. FAINGNAERT, *Verraad of Zelfoerdediging*, p. 512. A. BORMS eindigt op 21 januari 1917 zijn toespraak in de Victoriazaal te Merksem met dezelfde passage: "Wij zijn één volk; wij zullen ons niet laten scheiden nu we staan in 't gevaar!" (*Wir wollen sein ein einzig Volk von Brüdern; In keiner Not uns trennen und Gefahr*) en roept de aanwezigen op om eendrachtig de strijd voort te zetten. "Op zondag 4 februari zal vanuit Brussel het wachtwoord komen die ons allen verenigen moet."

⁽⁹⁰⁾ E. DE BOEVÉ, *Het jongvlaamse aktivisme te Gent (1914-1918)*, Gent, 1982, p. 377. Wies Moens is als student en lid van de *Vlaams Nationalistische Bond (V.N.B.)*, een van de trouwste aanhangers van de *Raad van Vlaanderen*. Dat verklaart voor een deel zijn regelmatige aanwezigheid in Geraardsbergen bij de gebroeders D'Haese, de familie Broeckaert en bij dokter Van Bockstaele.

⁽⁹¹⁾ L. VAN DER VLIET, *De studentenbevolking aan de vervlaamste hogeschool (1916-1918)*, scriptie, Gent, 1978-1979, p. 125; J. DEDEURWAERDER, *Professor Speleers, een biografie*, Gent, 2002, p. 311.

⁽⁹²⁾ M. VAN KERCKHOVEN, *Geraardsbergen tijdens Wereldoorlog 1914-18*, Geraardsbergen, 1980, p. 50-53. De eerste opgeëisten worden op vrijdag 13 oktober 1916 opgeroepen. Op zaterdag 21 oktober moeten ze zich om 09.00 uur aanmelden op de speelplaats van het Sint-Catharinacollege. Onder begeleiding van Duitse soldaten gaan ze naar het station. Een tweede oproep vindt plaats op 21 november. Op 27 november verzamelen ze opnieuw op de speelplaats van het Sint-Catharinacollege. Zij vertrekken op 1 december 1916.

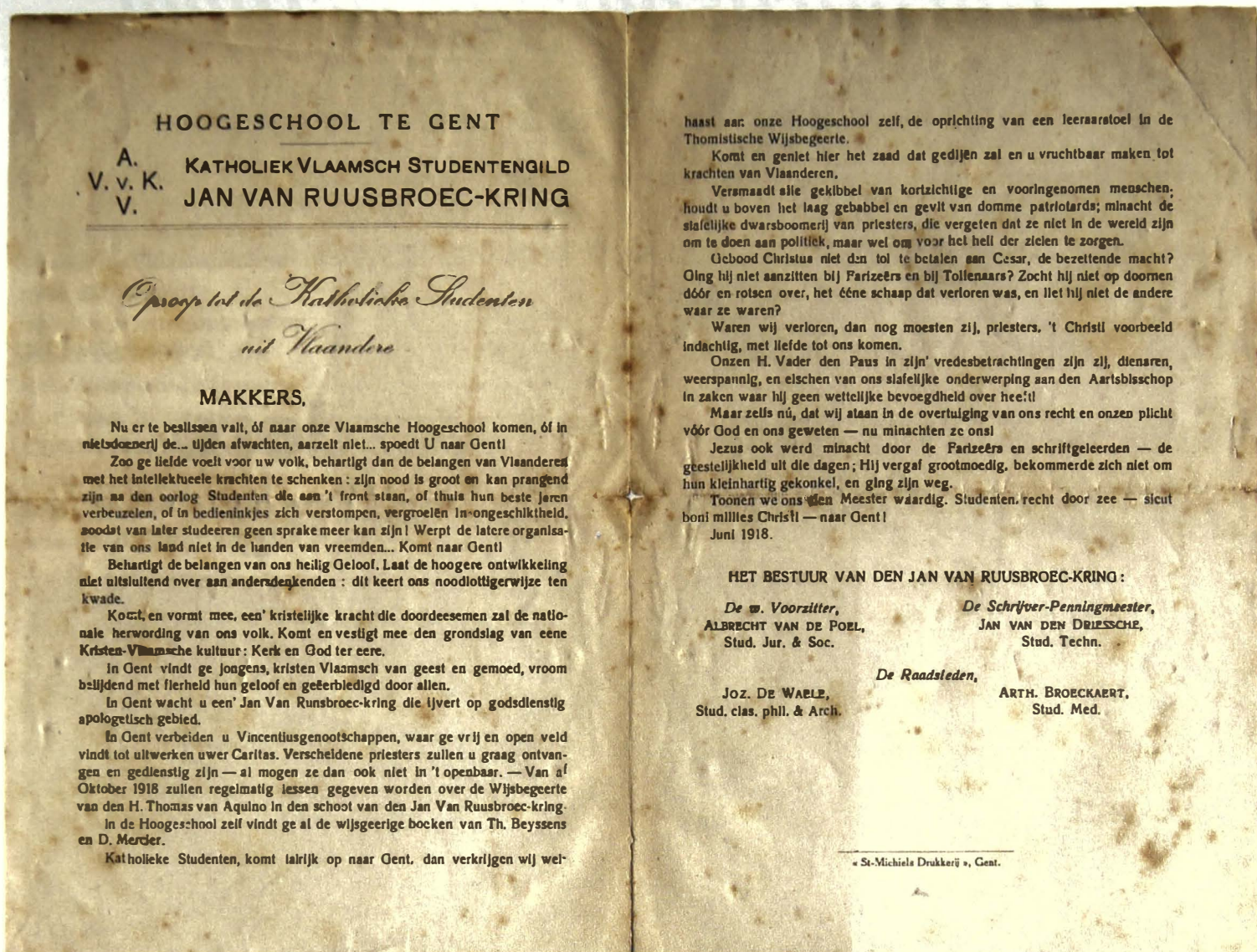
⁽⁹³⁾ "Hou en de Trou" bestaat in december 1940 nog steeds maar als "Vereeniging der Ex-Gandavenses 1916-1918".

⁽⁹⁴⁾ *Gazet van Brussel*, 5 november 1916, p. 3. Abactis staat voor secretaris.

⁽⁹⁵⁾ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 188. Vermoedelijk gaat het over hoofdstukken uit *De Doortocht*.

⁽⁹⁶⁾ Deze kring is in november 1916 gesticht om een oplossing te zoeken voor de moeilijke situatie van de katholieke studenten aan de Gentse Hogeschool.

⁽⁹⁷⁾ Via Arthur Mulier, preses van de faculteit Rechten in Gent, krijgt Broeckaert de groeten van vriend Bert (Albert D'Haese) die nog steeds in Leuven zit. Broeckaert schrijft spontaan een kort briefje terug om hem ervan te overtuigen ook naar Gent te komen studeren. Het heeft volgens Broeckaert geen zin in Leuven te blijven.

Katholiek Vlaamse Studentengilde van de vervlaamste Gentse Hogeschool - Jan van Ruusbroec-kring met in het bestuur A. Broeckaert en Jan van den Driessche. (Privéarchief A. Broeckaert)

de faculteit voor Toegepaste Wetenschappen. Hij slaagt echter niet, doet zijn jaar opnieuw en slaagt het jaar daarop in de 1ste zittijd. Jan heeft een studiebeurs van 800 frank⁽⁹⁶⁾. Zijn ouders wonen in de Penitentenstraat nr. 28, zijn vader is huisschilder. Paul (Pol) Flamée (° 1899) (Grotestraat) schrijft zich in 1917 ook in aan de faculteit voor Toegepaste Wetenschappen. Zijn vader is handelaar in Geraardsbergen. Hij heeft zich zogezegd ingeschreven om aan de Duitse opeising te ontsnap-

pen maar deels ook uit overtuiging.⁽⁹⁹⁾ Frans De Jonge (° 1895) schrijft zich in november 1917 in aan de faculteit voor Wis- en Natuurkunde. Hij slaagt in zijn eerste jaar met voldoening. Zijn vader is dienstknecht. Fernand De Spiegeleer (° 1895), zoon van een kleermaker, schrijft zich in oktober 1917 in aan de faculteit voor Wijsbegeerte en Letteren. Ook hij slaagt met voldoening. Dan is er nog Armand Franck (° 1899), geboren te Zandbergen. Hij schrijft zich voor het eerst in 1917 in. Franck woont

dan niet meer in Zandbergen maar in Aalst. Zijn moeder is weduwe. Hij is de oudste zoon van drie en heeft een studiebeurs van 1.200 frank. Door de oorlogsomstandigheden heeft het gezin 'belangrijke verliezen' geleden. De jonge Franck is uitgesproken Vlaamsgezind en is daarvoor eerder al in het Sint-Livinuscollege te Aalst aan de deur gezet.⁽¹⁰⁰⁾ In totaal schrijven acht Geraardsbergse jonge mannen zich in aan de Gentse Hogeschool⁽¹⁰¹⁾.

⁽⁹⁶⁾ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur...*, p. 177. Vanacker onderstreept dat aan de hogeschool studeren een dure zaak is. De studiekosten bedragen zo'n 350 frank per jaar. Daarbij komen de kosten - 55 frank per maand - voor een kot met volpension en de verplaatsingskosten. Met andere woorden studeren tijdens de Eerste Wereldoorlog kost in die tijd meer dan 1.000 frank per jaar (omgerekend zou dit 5.000 € bedragen in 2006).

⁽⁹⁹⁾ Archief R. D'Haese, *PV van verhoor van getuigen, Dossier Paul Flamée, 14 april 1919*. De 19-jarige Paul Flamée bevestigt tijdens zijn ondervraging dat hij meetings van Albert D'Haese heeft bijgewoond maar dat hij D'Haese "nooit heeft horen uitvallen op onzen koning".

⁽¹⁰⁰⁾ L. VAN DER VLIET, *De studentenbevolking aan de vervlaamste hoge school (1916-1918)*, Gent, 1979, niet genummerde alfabetische lijst in bijlage.

⁽¹⁰¹⁾ De Hogeschool start in 1916 met zeven faculteiten. Arthur Broeckaert en Jan Van den Driessche zijn in dat jaar de enige twee hogeschoolstudenten uit Geraardsbergen.